

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST**

Ibrahim Dupovac

OVIDIJEVO POIMANJE LJUBAVI

Završni magistarski rad

Sarajevo, 2022.

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST**

Ibrahim Dupovac

OVIDIJEVO POIMANJE LJUBAVI

Završni magistarski rad

Mentor:

Prof. dr. Drago Župarić

Sarajevo, 2022.

SAŽETAK

Teza: *Ovidijevo poimanje ljubavi*, kako glasi u naslovu, bavi se konceptom ljubavi kroz Ovidijev literarni opus te njegova stečena životna iskustva što je ovaj znameniti pjesnik iz pera prelio na hartiju. Ljubav je u Ovidijevom stvaralaštvu epicentar, polazna tačka, praiskon odnosno prapočelo, budući da je sve u ovom obliku života, u ovom formatu egzistiranja prožeto ili protkano ljubavlju. To je svepokretačka, sveobuhvatna sila na koju nijedno ljudsko biće ne može ostati imuno, ravnodušno, ne može ju izbjeći, odoljeti njenim dejstvima. Ljubav podstiče na djelovanje, akciju, angažman, traganje, kreativnost, ljubav oplemenjuje, motiviše, usrećuje, doprinosi davanju svrhe i smisla što se ogleda kod svakog ponaosob, na neki individualan, autentičan, svakome svojstven način, prkosi svim preprekama i nedaćama.

Premda je ljubav u svom božanskom izvorištu nešto što percipiramo kao blago, nježno, slatko, uzvišeno, usrećujuće, zaštitnički, veličanstveno, itd., postoji i opozit, njena tamna, mračna strana, katkad fatalni ishod. Ljubav kao veliki, nikad do kraja istraženi, u potpunosti nedokučivi, neobuhvatljivi fenomen karakteriše ambivalentnost, dualistički koncept premda je ona ipak daleko iznad svega što bismo joj mogli pripisati. Pjesnik Ovidije oslikava ljubav na veoma pozitivan način kao nešto prirodno što nastaje sâmo od sebe, spontano, između dvoje ljudi. S druge strane Ovidije opisuje ljubav kao krhku, lomljivu budući da joj prijete zavist, ljubomora, posesivnost i ljudska sklonost da se predomisli, promijeni mišljenje. Ovidije prikazuje pravu, iskrenu ljubav kao nešto što ljudima daje snagu da izdrže bilo kakvu nevolju. Ljubav se nazire i ispoljava kroz cijelo Ovidijevo biće, kroz sve njegove pokrete, postupke, geste, riječi, premda ni sâm nije toga katkad svjestan. Ljubav se u svim svojim varijacijama odvijala u njemu do posljednjeg časa. Pjesnik je sve iskusio povodom ljubavi. Sva harmonija odnosno sklad na zemlji i u kozmosu isprepletana je ljubavlju.

Ključne riječi: *Ovidije, ljubav(i), ljubavno umijeće, lijek od ljubavi, sreća, spokojstvo, čežnja, nemir, bol, patnja, strast, Korina, svrha, smisao, traganje, hedonizam.*

SUMMARY

Thesis: *Ovid's conception of love* as it reads in the title deals with the concept of love through Ovid's literary work and his acquired life experiences, which this famous poet transferred from fountain pen to paper. In Ovid's work, love is the epicenter, the starting point, the primordial beginning, since everything in this form of life, in this format of existence, is permeated or interwoven with love. It 's all a driving, all-encompassing force to which no human being can remain immune, indifferent, can avoid it, resist its actions. Love encourages action, movement, engagement, search, creativity, love ennobles, motivates, makes happy, contributes to giving purpose and meaning that is reflected in each individual, in an individual, authentic way, unique to each, defies all obstacles and adversities.

Although love in its divine source is something we perceive as gentle, tender, sweet, sublime, happy, protective, magnificent, etc., there is also the opposite, its dark, dark side, sometimes fatal outcome. Love as a great never fully explored, completely incomprehensible, incomprehensible phenomenon is characterized by ambivalence, a dualistic concept, although it is still far above everything we could attribute to it. The poet Ovid depicts love in a very positive way as something natural that arises by itself, spontaneously, between two people. Ovid, on the other hand, describes love as fragile, as it is threatened by envy, jealousy, possessiveness and a human tendency to change her mind. Ovid portrays true, sincere love as something that gives people the strength to endure any adversity. Love can be seen and manifested through the whole Ovid's being through all his movements, actions, gestures, words, although he himself is sometimes unaware of it. Love in all its variations took place in him until the last moment. The poet experienced everything about love. All harmony on earth and in the cosmos is intertwined with love.

Key words: *Ovid, love(s), the art of love, cure for love, happiness, calm, desire, unrest, pain, suffering, passion, Corinna, purpose, meaning, search, hedonism.*

UVOD

Publius Ovidius Naso (Publije Ovidije Nazon, Sulmon, danas Sulmona, 20. III. 43. pr. Kr. – Tomi, danas Constanța, ? 17), u nastavku Ovidije, jedan je od najistaknutijih predstavnika tzv. zlatnog doba u rimskoj književnosti u čijoj je drugoj fazi naročito poezija doživjela veliki procvat. Bio je po svemu specifičan i poseban rimski pjesnik budući da je za razliku od ostalih kroz svoje stihove ispričao crtice i detalje iz svog turbulentnog odnosno burnog života u kojem je stekao popularnost, a njegova su djela u potonjim stoljećima i epohama ostavila velik i neizbrisiv pečat i odjek i aktualna su i u našem vremenu.

Ovidije je odrastao, školovao se i stvarao u jednom novom razdoblju koje nosi pečat Augustova mira tzv. *Pax Augusta*. Bio je pravo dijete svoga vremena i staleža, čije se pravo lice u njegovoj pjesmi i nehotice bolje ogleda nego u svečanim pjesmama Vergilija i Horacija. Ovidije je pjesnik u čijem djelu ne nalazimo one uravnoteženosti, one precizne mjere, one discipline strpljivih umjetnika Vergilija i Horacija. Te *augustovske* mjere i discipline ima i u djelima nježnog Tibula i snažnog Propercija, kojima se kao treći veliki rimski elegičar pridružuje Ovidije, drugačiji i u pjesmi, i u životu, više razbijen i neozbiljan, moderan i frivolan¹, ali majstor riječi, čijem se majstorstvu već od antičkog doba zamjera na odviše velikoj lakoći i bliskosti retorici. Retorska škola u koju se rimsko besjedništvo povlači pred pritiskom monarhije igrajući se virtuozno temama lišenim prave životne ozbiljnosti i veće političke pozadine sve je jače uticalo na pjesništvo svoga vremena. Kada se definitivno okrenuo pjesništvu ovaj imućni i obrazovani rimski monden zapjevao je ljubavnu pjesmu punu frivolne erotike. Postao je najlascivniji² među rimskim pjesnicima Augustova vremena. Raskalašeni život slobodnih i uglednih rimskih gospođa – među kojima je tada najbješnja i najrazuzdanija bila kći sâmoga strogoga Augusta, raspusna Julija – i ljubavna igra rimske ulice kojom su gospodarile oslobođenice, to su uslovi iz kojih nastaju ne samo ljubavne pjesme Ovidijeve, već i njegovi stihovani *priručnici* o ljubavnoj tehnici i kozmetici, njegova velika mitološka pjesma u kojoj najviše mjesta zauzimaju mitološke ljubavne povijesti. Ovidije se proslavio svojim ljubavnim elegijama i priručnicima, a ogledao se i u tragediji.

¹ Frivolan – pridjev: jadan, besćen, neznan, isprazan, malovrijedan, ništavan, sićušan, bijedan, bez važnosti, neukusan, površan, lakomislen, nepristojan.

² Lascivan - pridjev: bestidan, sablažnjiv, puten, bludan, razvratan.

Ovidije je bio posebna priroda, specifičan karakter što je umnogome bilo u kontradiktornosti sa vremenom u kojemu su Augustove reforme i restauracije propagirale moral, čednost, dobre stare rimske vrijednosti, vrline i načela. Ne obazirući se na potencijalne konsekvence svojih postupaka, bez etabliranih premisâ, predodžbâ o mjeri, Ovidije je prkosio, nije mario za autoritete, odupirao se pritiscima, vodio se krilaticom da mu ništa ljudsko nije strano, prepustio je sebe bujicama ljubavnih zanosâ i strasti, avanturama, nije u sebi sputavao ono instinktivno odnosno nagonско što je po poretku stvari utkano u prirodu čovjeka, dao se u poduhvat, eksperimentisanje i egzibicionizam, nastojao je doživjeti, iskusiti, osjetiti, opisati sve ono što biva povodom i uzrokom ljubavi u svim njenim dimenzijama i oblicima imajući za cilj da dosegne spoznaju, stekne životna iskustva, sreću, radosti i naposljetku hedonizam te druge po mnogo čemu sudeći benefite lukrativnog odnosno materijalističkog aspekta.

Rad je podijeljen na nekoliko poglavlja i ona su usko vezana sa temom diplomskog rada. Prvo poglavlje hronološki govori o Ovidijevom životu, drugo o njegovoj književnoj djelatnosti i zaostavštini. Treće je poglavlje posvećeno klasičnom grčkom mitu o ljubavi te vrstama i oblicima ljubavi koji su bili u fokusu interesovanjâ drevnih Grkâ s naglaskom na njihov uticaj i refleksiju na Ovidijev opus. Četvrto poglavlje obrađuje temu diplomskog rada *Ovidijevo poimanje ljubavi*. Za potrebe rada odabrani su određeni stihovi u fragmentarnoj formi iz Ovidijevih *Ljubavi*, *Umijeća ljubavi*, *Lijeka od ljubavi*, *Tužaljki*, *Metamorfozâ* i *Legendarnih ljubavnicâ*. Određeni odabrani stihovi predstavljeni su izvorno na latinskom jeziku, metrički su označeni po zakonitostima klasične poezije i prevedeni kako samostalno tako i od strane domaćih autorâ. U radu će biti prikazane slike i ilustracije koje će dočarati cjelokupni ambijent.

Cilj rada jeste predstaviti Ovidijevo poimanje ljubavi odnosno koncept, kakva je to sila, fenomen, kako djeluje na čovjeka, na šta ga podstiče, šta bi trebalo da poduzme, na šta je sve spreman, kako da se s njom nosi, šta da postigne, ostvari... Metode koje su korištene pri izradi rada jesu: *analiza*, *historijska* i *deskriptivna metoda*. Glavni je fokus na određenim odabranim stihovima u fragmentarnoj formi, njihova interpretacija, komentari, na osnovu dostupnih izvorâ, dokumenatâ i kritikâ nastoji se prikazati sve što teza zahtijeva.

1. O ŽIVOTU PUBLIJA OVIDIJA NAZONA

Ovidije, posljednji od velikih pjesnikâ Augustova vremena, sastavio je u 132 stiha autobiografiju i uvrstio je u svoju zbirku elegijâ TRISTIA (*Tužaljke*). Ta se autobiografska elegija započinje elegijskim distihom:

ILLE EGO QUI FUERIM TENERORUM LUSOR AMORUM,
QUEM LEGIS, UT NORIS, ACCIPE POSTERITAS. (*Tristia IV 10, 1 – 2*)³

Iako je u času kad je stvarao tu elegiju imao već objavljen opsežan pjesnički opus u kojem su bile zastupljene i druge pjesničke vrste s raznovrsnom tematikom, ipak u prvom stihu naziva sebe TENERORUM LUSOR AMORUM (*pjesnikom nježnih ljubavi*). Iz toga se vidi da je i u kasnijim godinama najtipičnijom za sebe smatrao ljubavnu poeziju, kojoj je namijenio prvo razdoblje svoga stvaralaštva.

Ovidije je rođen 20. marta 43. prije nove ere, iste godine kad je stradao Ciceron kao žrtva proskripcijâ trijumvira Antonija, Oktavijana i Lepida. Poput većine rimskih književnikâ, ni on nije bio rodom iz Rima. Zavičaj mu je Sulmon, gradić u pelignijskom kraju u Abrucima, koji na više mjestâ u svojim stihovima hvali zbog prirodnih ljepotâ. Kako je njegova porodica pripadala staroj i uglednoj porodici viteškog staleža (*ordo equestris*), otac ga šalje s godinu danâ starijim bratom u Rim da stekne govorničko obrazovanje kako bi se mogao posvetiti političkoj karijeri i postati članom senatskog staleža. Među ostalima slušao je u Rimu predavanja Arelija Fuska i Porcija Latrona, koji su se isticali među učiteljima govorničke vještine. Međutim, kako je već tada republika postojala samo po imenu, a sva vlast bila stvarno u rukama princepsa Augusta, govorništvo je izgubilo svoje značenje u javnom životu pa se povuklo u retorske škole. U njima su se njegovale razne vrste deklamacijâ i fiktivnih pravnih sporovâ bez veze sa stvarnim životom. To su bile u prvom redu tzv. SUASORIAE (*govori uvjeravanja*) koji su se obično pridijevali nekom licu iz mita ili iz stare povijesti (npr. *Prijam preklinje Ahileja da mu preda mrtvo tijelo sina Hektora*), ili CONTROVERSIAE (*govori o nekom izmišljenom pravnom sporu*).

Kod Seneke Retora sačuvan nam je podatak da je Ovidije pokazivao više sklonosti prema suazorijama, jer je zazirao od pravničkog dokazivanja. Govorničko obrazovanje ostavilo je

³ Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imena i pojmova: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Znanje Zagreb, 1973., 205.

dubok trag u njegovu kasnijem pjesničkom djelu koje je bogato protkano retoričkim elementima.

Suprotno od svojega brata, kojega je privlačilo govorništvo i javni život i koji bi, da nije mlad umro, možda bio ostvario želje svog ambicioznog oca, Ovidije nije osjećao afinitet ni prema retorici ni prema politici. Njega je nezadrživo privlačila poezija. U spomenutoj autobiografiji pripovijeda kako ga je otac odvrćao od pjesničkog poziva kao beskorisnoga, ističući da ni sâm Homer nije za sobom ostavio nikakva bogatstva. No sve je bilo uzalud. Nije se mogao otrgnuti od pjesništva sve da je i htio, jer su mu, kako sâm kaže, stihovi sâmi od sebe prosto navirali iz pisljke:

ET QUOD TEMPTABAM SCRIBERE, VERSUS ERAT. (*Tristia IV 10, 26*)⁴

Zanimljiv je sud što ga je o njegovim mladenačkim govorničkim sastavima iznio Seneka Retor u svojem djelu *CONTROVARSIÆ (II 10)*: »Već tada njegov se stil nije mogao smatrati drugim nego stihovima u prozi.« Da bi proširio svoje obrazovanje, kad je obukao muževnu togu, boravio je u Ateni, koja je još uvijek bila središte filozofskih studijâ, posjetio veće gradove u Maloj Aziji i Egiptu i proveo gotovo godinu dana na Siciliji. Tako mu se već u mladosti pružila prilika da upozna mjesta i krajeve koji će biti pozornica mnogih priča i mitovâ u njegovu kasnijem pjesničkom stvaranju. Na tom putovanju pratio ga je prisni prijatelj, pjesnik Gnej Pompej Macer, koji je kao epski pjesnik opjevao pod nazivom *ANTEHOMERICA* događaje iz prvog dijela trojanskog rata koje Homer nije izložio u *Ilijadi*. Kad se vratio s tog putovanja, izgubio je brata, koji je umro navršivši istom dvadeset godinâ. U želji da udovolji ocu, Ovidije je vršio neke niže službe u javnom životu. Bio je *TRIUMVIR* – ne zna se pouzdano da li *CAPITALIS* (*nadzor nad zatvorima*) ili *MONETALIS* (*briga za državnu kovnicu*) – pa član decemviralnog i centumviralnog suda, koji su rješavali manje sudske sporove. Dalje nije išao. Nije se natjecao ni za čast kvestora i tako nije ušao u senat, već je ostao u viteškom staležu. Tri puta se ženio. Prvi put još kao mlad, ali se nakon kratkog vremena rastao.

⁴ Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imena i pojmova: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Znanje, Zagreb, 1973., 206.

Ni drugi mu brak, iz kojega mu se rodila kći, nije bio sretniji. Istom u trećem braku našao je životnu družicu koja mu je bila dobra žena do kraja njegova života. Bila je to Fabija, iz uglednog roda Fabijevaca, preko koje je došao u bliži dodir s vrhovima rimskog društva i s krugovima bliskim Oktavijanu Augustu.

Rano je počeo pjevati stihove i čitati ih na javnim recitacijama, koje je bio uveo poznati književnik i kritičar Gaj Azinije Polion. Isprva su te recitacije dobro ispunjavale svoju svrhu, naime pružale su mlađim književnicima priliku da pred izabranom znalačkom publikom čitaju svoje sastave i slušaju kritike, kojima su se mogli koristiti prije konačne redakcije svojih djela. Na žalost, vrlo rano ta su se javna čitanja izopacila i izrodila u plaćenu reklamu i pohvalu često nevrjednih književnih djela. Na objavljivanje prvih pjesama Ovidija je poticao Marko Mesala Korvin, koji je poput Mecenata okupio oko sebe krug pjesnika na čelu s elegičarom Tibulom.

Krećući se u otmjenim rimskim krugovima, osobito među poznatijim pjesnicima (sâm spominje svoje veze s Horacijem, Propercijem, Pontikom, Basom i Emilijem Makrom), ubrzo je postao popularan svojim zbirkama ljubavnih elegija AMORES (*Ljubavi*) i EPISTULAE (*Poslanice*) ili HEROIDES (*Ljubavne poslanice mitskih junakinja*). Pošto je kao četrdesetogodišnjak objavio ljubavni didaktički ep ARS AMATORIA (*Ljubavno umijeće*), napušta područje ljubavne poezije i stvara dva pjesnička djela višeg dometa: METAMORPHOSES (*Pretvorbe*), opsežan mitološki ep, i FASTI (*Kalendar*), pjesnički komentar rimskog kalendara. Prema broju mjeseci to je djelo zamislio u 12 knjiga, ali je dospio izraditi samo šest. Iznenada, naime, god. 8. n. e., kad mu je bilo pedeset godina, naredba Augustova iz temelja je promijenila njegov život. Tom naredbom proganjan je iz Rima u mali garnizon Tomi (*danas Konstanca*) na Crnome moru. Da mu bude još teže, Rim je morao napustiti smjesta. Zbog čega je bio proganjan, čime je izazvao tako ljut Augustov bijes da je odmah morao krenuti u prisilno boravište u barbarskoj zemlji, ni do danas nije nedvojbeno utvrđeno. Sâm Ovidije kao uzrok navodi CARMEN ET ERROR (*pjesmu i pogrešku*). CARMEN zacijelo označuje njegovu ARS AMATORIA, koja svojim lascivnim ljubavnim poukama nije bila u skladu s obnovom javnog morala što ju je August želio provesti. Ali, kako je ta pjesma objavljena još prije deset godina, očividno je da je ERROR bio važniji uzrok progonstvu.

Kako se pjesnik mudro čuva da pobliže osvjetli taj svoj ERROR, iako spominje da to nije SCELUS (*zločin*), nego jedino da je vidio nešto što nije trebalo da vidi, gotovo je općenito

mišljenje da je njegovo progonstvo u vezi s raskalašenim životom Augustove kćerke Julije, koja je prognana iz Rima iste godine kada i on.

U zimsko doba morao je krenuti na putovanje na kojem je doživio strašnu oluju, plastično opisanu u jednoj od njegovih elegijâ spjevanih u Tomima. Navikao na profinjeni društveni život glavnoga grada, nikako se nije mogao snaći u barbarskoj sredini. Uzalud je preklinjao Augusta da mu dopusti da se vrati u Rim ili bar da mu za povratak odredi neko bliže i pitomije mjesto, uzalud se obraćao za zagovor na brojne prijatelje, uzalud molio ženu da posreduje, August je do smrti ostao neumoljiv. Čak ni njegov nasljednik Tiberije nije bio milostiviji, pa je Ovidije nakon 9 ili 10 godinâ prisilnog boravka u Tomima ondje i umro.

Dvije zbirke njegovih elegijâ spjevanih u progonstvu: TRISTIA (*Tužaljke*) i EPISTULAE EX PONTO (*Poslanice iz Ponta*) imaju istu tematiku. U svim mogućim varijantama ojađeni pjesnik moli i preklinje da mu se odobri da zamijeni to bijedno mjesto svoje relegacije. Njegovo naime progonstvo nije bilo EXILIUM, nego RELEGATIO koja nije sa sobom povlačila gubitak građanskog prava ni imutka.

U toku dugotrajnog boravka u Tomima Ovidije je naučio i jezik tamošnjih domorodacâ, Getâ, pa je na njihovu jeziku spjevao nesačuvanu pjesmu u pohvalu Augusta, ali ni ta mu vrsta laskanja nije pomogla. Završio je život kao neutješan prognanik, a daleko od svojega Rima za kojim je neprekidno čeznuo.

2. PJESNIČKI RAD PUBLIJA OVIDIJA NAZONA

U spomenutoj autobiografiji Ovidije izjavljuje da je njegov pjesnički rad opsežan , ali da je ono što je smatrao neuspjelim sâm spalio:

MULTA QUIDEM SCRIPSI, SED QUAE VITIOSA PUTAVI,
EMENDATURIS IGNIBUS IPSE DEDI. (*Tristia IV 10, 61 – 62*)⁵

Kao mlad, nadobudan pjesnik prihvatio se zadatka da u obliku mitološkog epa s nazivom GIGANTOMACHIA (*Borba s Gigantima*) prikaže neuspjelu pobunu Gejinih sinovâ protiv olimpijskih bogovâ. Međutim, ubrzo je to napustio i posvetio se ljubavnoj elegiji.

Najstarije njegovo sačuvano djelo jesu AMORES (*Ljubavi*), zbirka od 49 elegijâ, u tri knjige. To je drugo, skraćeno izdanje starije, opsežnije zbirke od pet knjigâ, iz koje je kasnije uklonio manje vrijedne dijelove. Kao što je Katul pjevao o svojoj Lezbiji, Gal o Likoridi, Tibul o Deliji i Nemezi, a Propercije o Cintiji, tako se u zbirci AMORES kao pjesnikova ljubav javlja CORINNA, pseudonim kao i sva spomenuta ženska imena. Ovidije izriješkom kaže da ga je na ljubavnu poeziju potakla Korina, tako nazvana nepravim imenom:

MOVERAT INGENIUM TOTAM CANTATA PER URBEM
NOMINE NON VERO DICTA CORINNA MIHI. (*Tristia, IV 10, 60 – 61*)⁶

Međutim, velika je razlika između Ovidija i njegovih prethodnikâ u ljubavnoj elegiji, od kojih je mnoge pojedinosti uvrstio u svoje stihove. Dok se kod njih osjeća iskrenost i stvarna doživljenost ljubavnih emocijâ, kod njega je to pretežno duhovita, pikantna i frivolna igrarija, često izražena retoričkom izvještačenošću, tako da ponekad djeluje kao parodija prave proživljene ljubavi. Mnogi smatraju da Korina nije samo pseudonim nego da je potpuno izmišljeno lice, oko kojega je pjesnik ispleo neku vrstu ljubavnog romana sa svim mogućim peripetijama. Da bi pristup Korini bio što teži i time poželjniji, pjesnik je prikazuje kao ženu koja ima svog muškarca, bio to muž ili stalni ljubavnik, koji je dobro čuva. U tim elegijama živim je bojama ocrtan mondeni život tadašnjeg Rima koji je Ovidije dobro poznavao i iz vlastitog iskustva. Već se u tim ljubavnim elegijama mogu uočiti njegove izrazite pjesničke sposobnosti:

⁵ Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imenâ i pojmovâ: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Znanje, Zagreb, 1973., 211.

⁶ Ibid.

bogata mašta, plastično opisivanje, neiscrpna raznolikost pjesničkog izraza, duhovitost, lakoća stila i jezika (ne treba mu komentarâ) i virtuoznost stiha. Posebno treba spomenuti njegovu sposobnost poniranja u žensku psihu.

U razdoblju između prvog i drugog izdanja zbirke AMORES spjevao je tragediju MEDEA (*Medeja*), namijenjenu čitanju, a ne prikazivanju na sceni. Koliko je lik mitske junakinje Medeje, koja, napuštena od muža Jazona, ubija svoju i njegovu djecu, privlačio Ovidija, vidi se po tome što se ona javlja još u njegovim HEROIDAMA i METAMORFOZAMA. Od te tragedije, o kojoj se vrlo povoljno izražavaju Tacit i Kvintilijan, sačuvana su samo dva stiha. Medejin karakter vjerno prikazuje jedan od njih, sačuvan kod Kvintilijana (*VIII, 5, 6*):

SERVARE POTUI; PERDERE AN POSSIM, ROGAS?
(*Spasiti sam te mogla, zar me pitaš da li te mogu upropastiti?*)⁷

Drugu zbirku elegijâ izdao je Ovidije pod nazivom EPISTULAE (*Poslanice*) uz koji se kasnije sve češće javlja i naziv HEROIDES (*Ljubavne poslanice mitskih junakinjâ*). To su fiktivna pisma zaljubljenih ženâ, poznatih iz mita, upravljena odsutnim muževima ili ljubavnicima, npr. Penelope Odiseju, Brizeide Ahileju, Didone Eneji, Arijadne Tezeju, Medeje Jazonu i dr. U tim lirskim monolozima zaljubljene junakinje izriču različite svoje osjećaje (žalost, strepnju, nadu, ljubomoru i sl.) s mnogo retoričke deklamacije, a u skladu sa svojim likom kakav je poznat iz mita. S mnogo vještine i psihološkog zapažanja pjesnik otkriva skrovite težnje ženskog srca trudeći se da uz stalno variranje pronađe adekvatan izraz. Građu uzima iz raznih izvorâ: iz Homera, grčke tragedije, helenističkih pjesnikâ, osobito Kalimaha, Vergilija i dr. Iako pripadaju mitu, sve te zaljubljene žene govore jezikom i stilom Ovidijevih suvremenicâ, pa je i to jedan od razlogâ što su te elegije dobro primljene od rimske publike. Iako je pojedinačno imao prethodnika, npr. Propercija, čija elegija *IV 3* nije drugo već pismo zaljubljene žene odsutnome mužu s pritužbom na osamljenost, sa zabrinutošću da mu se što ne desi i s neprekrivenom ljubomorom, Ovidije je ipak isticao da je svojim HEROIDAMA stvorio novu pjesničku vrstu. Čitava zbirka sadržava 21 elegiju, od čega 14 sačinjavaju poslanice zaljubljenih ženâ iz mita, 15. elegija pridijeljena je povijesnom licu, pjesnikinji Sapfi, koja upravlja poslanicu ljubavniku Faonu, a posljednjih 6 elegijâ sastoje se od tri para poslanica, naime od pisma

⁷ Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imena i pojmova: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Znanje, Zagreb, 1973., 213.

muškarca i odgovora žene. Te su osobe Paris i Helena, Leandar i Heroja, Akontije i Kidipa. Neki su odricali Ovidiju posljednjih 7 poslanicâ, jer se uvijek ne citiraju s ostalima, ali danas sve više prevladava mišljenje da je čitavu zbirku od 21 elegije ipak spjevao sâm Ovidije.

Glavno njegovo djelo iz sfere ljubavne poezije, ARS AMATORIA (*Ljubavno umijeće*), didaktički je ljubavni spjev u elegijskom distihu koji obuhvaća tri knjige. Prve dvije sadržavaju upute za muškarce, a treća za žene. Prva knjiga ima dva glavna dijela: a) upute gdje se lako mogu sklapati poznanstva s lijepim ženama i b) upute kako se žene osvajaju. Kao pogodna mjesta spominju se, među ostalim, javni trijemovi, Izidin hram, forum, cirk, amfiteatar, različite svetkovine i gozbe, a izvan Rima mondano kupalište Baja kod Napulja. Za osvajanje ženâ pjesnik preporučuje samopouzdanje, rječitost, nježna ljubavna pisma, eleganciju u odijevanju, izbjegavanju hvastavosti (*hvaljenje*) i dr.

U drugoj knjizi pjesnik poučava muškarce kako će zadržati ljubav osvojene žene. U prvom redu treba biti kavalir, zabavan, ponekad popustljiv. Preporučljivo je darovima stjecati naklonost služinčadi ljubljene žene. Mnogo vrijedi stjecati naklonost i stvaranje utiska da je vlast u ženinoj ruci. Treba biti diskretan i ne pripovijedati o ljubavnim uspjesima.

Treća knjiga sadržava pjesnikove upute u umijeće ljubavi namijenjene ženama. Žena mora paziti na svoju vanjštinu ili brižno skrivati eventualne tjelesne nedostatke. Osobito je važan elegantan hod. Potreban je oprez kod izbora ljubavnika. Žena ne smije licem pokazivati svoje osjećaje. Nadalje, treba se učiti ugladenu ponašanje, osobito na gozbi. Knjiga se završava konkretnim uputama kako žene, u skladu sa svojom tjelesnom konstitucijom, imaju pristupiti ljubavnom aktu. U davanje uputâ Ovidije je zgodno upleo neke mitološke epizode parova kao što su Bakho i Arijadna, Ahil i Deidamija, Milanion i Atalanta, Mars i Venera, Kefal i Prokrida. U pitanjima ljubavi pjesnik zastupa krajnje individualnu slobodu, a glavni je kriterij užitak.

Ipak se donekle ograđuje od prigovora tvrdnjom da ne pjeva za časne rimske gospođe. Osim na rijetkim mjestima, kloni se prostote i traži decentan (*pristojan*) izraz zadržavajući u svom izlaganju duhovitost i ljupkost. ARS AMATORIA, sastavljena kao parodija prema različitim ozbiljnim umijećima (ARTES), općenito se smatra remek-djelom Ovidijeve poezije. On se tu kreće po temeljito poznatom mu prostoru stvarajući jasne, duhovite i zabavne stihove.

Naoko suprotnog je sadržaja spjev REMEDIA AMORIS (*Lijekovi od ljubavi*) u 814 stihovâ. Međutim, to nije nikakvo opozivanje uputâ danih u spjevu ARS AMATORIA, nego dijelom šaljiva, dijelom ozbiljna pouka kako da se čovjek oslobodi ljubavne strasti. Odmah na početku pjesnik upozorava kako nesretno zaljubljeni moraju izbjegavati dokolicu i tražiti utjehu u radu. Isto tako treba čuvati se samoće i kloniti se mjestâ koja podsjećaju na ženu koju želimo zaboraviti. Od koristi će biti i dozivati sebi u pamet njezine moralne i fizičke mane. To Ovidijevo djelo daleko zaostaje za njegovim LJUBAVNIM UMIJEĆEM. Kao da je nekako s naporom spjevao taj spjev kojega mu tema nije odgovarala.

Još prije LJUBAVNOG UMIJEĆA spjevao je u elegijskom distihu didaktičko djelo o upotrebi kozmetičkih sredstava po naslovom DE MEDICAMINE FACIEI FEMINAE (*O uljepšavanju ženskog lica*), od kojeg je ostalo samo 100 stihova. Istakavši u uvodu kako moderno vrijeme, kad i muškarci brižno paze na svoju vanjštinu, traži od žene da bude njegovana i da se uljepšava, prelazi na konkretne pouke kako se postiže glatka koža na licu, kako se uklanjaju mrlje i sl. Iznenaduje kako ozbiljno obrađuje temu koja po sebi nema izrazite vrijednosti.

U drugoj fazi svog pjesničkog rada napušta ljubav i prihvaća se ozbiljnijih temâ. Stvara opsežan mitološki ep METAMORPHOSES (*Pretvorbe*) u 15 knjigâ s ukupno 11.995 heksametara. Već po tome što je za taj ep izabrao grčki naslov, može se zaključiti da je u njemu pjesnički izložio grčku građu. I doista, tu je u neprekinutu cjelinu (CARMEN PERPETUUM) sveo 246 mitoloških priča i legendi pretežno grčkog porijekla od pretvorbe kaosa u kozmos do preobrazbe Julija Cezara u zvijezdu. Nije bilo lako spojiti u kontinuiranu cjelinu tako velik broj mitoloških priča koje međusobno nisu bile povezane. Taj je problem riješio prilično sretno. Služio se dijelom hronološkim kriterijem dijelom okupljanjem određenog broja priča oko kakvog poznatog mjesta ili osobe. Doduše, mjestimice ta veza nije osobito čvrsta, ali to je, čini se, bilo neizbježno.

U grčkoj mitologiji preobrazbe bilo bogovâ, bilo ljudi česta su pojava. Sjetimo se samo Zeusa koji, da bi se domogao Europe, uzima lik bika, da bi osvojio Ledu, postaje labud, a da bi se lakše približio Antiopi, preobražava se u satira. Taj isti bog ne preza pretvorit se u zlatnu kišu da bi u tome obliku pao u Danajino krilo. Zamjernu vještinu kompozicije pokazao je Ovidije time što je u dugom nizanju pretvorbi uspio izbjeći monotoniju. Spomenimo najpoznatije priče u kojima je pretvorba u prvom planu: Pravedni Deukalion i Pira, koji su jedini od smrtnikâ preživjeli opći potop, obnavljaju ljudski rod bacajući iza sebe kamenje što se odmah pretvara u

živa bića. Da bi izbjegla nasrtljivom Apolonu, nimfa Dafne pretvara se u lovor. Vještu tkalju Arahnu zavidna Minerva pretvara u pauka koji brzo i vješto plete svoju mrežu. Mladi Hijacint, koga Apolon nehotice gađa diskom u čelo, postaje istoimeni cvijet. Vidjevši Dijanu голу, lovac Akteon pretvoren je u jelena koga razdiru njegovi vlastiti psi. Nioba, koja je zbog svoje bahatosti i izrugivanja božici Latoni izgubila 7 sinova i 7 kćeri, postaje stijena koja od tuge roni suze.

Od ostalih priča i legendi u kojima preobrazba nije prvenstveni element ističemo ove: Pantej i Bakho, Piram i Tizba (njihov nas udes podsjeća na legendu o Romeu i Juliji), Jazon i Medeja, Dedal i Ikar, Bakho i Arijadna, Orfej i Euridika, boj Kentaura i Lapita. Kao izvor građe za XIV i XV knjigu METAMORFOZA poslužila je Ovidiju mitska i legendarna povijest Rima od Eneje i dalje. U tom Ovidijevom djelu izmjenjuju se epski opisi s nježnim i dirljivim prizorima, uzbudljivi monolozi s mirnim dijalozima, na sceni se javljaju sad neugodni tirani, sad plemeniti dobročinitelji, uz vatrene ljubavnike nailazimo na nježne, romantične duše, uz pravednike na okorjele grešnike. Nepresušni repertoar grčkih mitoloških priča i legendi poput niza novelâ pružao je pjesniku mogućnost da pokaže svoj pripovjedački talenat i sposobnost variranja kompozicije i pjesničkog izraza. Upravo raznolikost sadržaja odgovarala je živom i okretnom pjesnikovu duhu neiscrpne fantazije. Svjestan trajne vrijednosti toga svog najopsežnijeg djela, na završetku bez lažne skromnosti izjavljuje da je stvorio djelo koje neće moći uništiti ni Jupiterov gnjev, ni oganj, ni oružje, ni vrijeme koje sve izjeda:

IAMQUE OPUS EXEGI, QUOD NEC IOVIS IRA NEC IGNIS
NEC POTERIT FERRUM NEC EDAX ABOLERE VETUSTAS. (*Met.* XV 871 – 872)⁸

Iako su neki rimski književnici već prije Ovidija prikazali u svojim djelima pojedine pretvorbe iz grčkog mita, on nije u domaćoj literaturi mogao naći uzor za svoj tako široko zasnovan ep. Među grčkim pjesnicima dolazi ih više u obzir, u prvom redu Nikandar, Bojos, Partenije i Kalimah, ali, kako su njihova djela koja obrađuju mitske pretvorbe izgubljena, ne može se danas sigurno utvrditi kojemu od njih on najviše duguje. Prema poznom prikazu određenog broja pretvorbi mitskih osobâ, koji je na grčkom jeziku sastavio mitograf Antoninus Liberalis iz II stoljeća nove ere, uzimajući građu najviše iz Nikandra, može se s dosta vjerovatnosti zaključiti da je taj grčki pjesnik bio Ovidiju glavni izvor za građu

⁸ Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imena i pojmova: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Znanje, Zagreb, 1973., 218.

METAMORFOZA.. Kad je Ovidije naglo morao ostaviti Rim i otploviti u Tome, spalio je rukopis tog djela smatrajući da nije potpuno dotjerano. Ipak su se METAMORFOZE sačuvale, jer su se kod njegovih prijatelja nalazili prijepisi.

Paralelno s tim mitološkim epom radio je na drugom djelu FASTI (*Kalendar*) jer je u njemu po pojedinim mjesecima želio prikazati legende i povijesne događaje koji su doveli do vjerskih i nacionalnih svetkovina rimskog kalendara. Od dvanaest predviđenih knjigâ prema broju mjeseci dospio je izraditi samo prvih šest, jer je carskim ediktom morao napustiti Rim i otploviti u Tome, gdje nije imao pri ruci ni biblioteke ni druga pomagala za nastavak rada. Po koncepciji, FASTI odgovaraju djelu AITIA (Αἴτια, *Uzroci*) helenističkog pjesnika Kalimaha i tzv. rimskim elegijama rimskog pjesnika Propercija.

U Tomima Ovidije dotjeruje prvih šest knjigâ FASTA koji još nisu bili objavljeni. Kad je, nakon smrti Augustove, vlast u Rimu preuzeo Tiberije, Ovidije se ponadao da će mu pomilovanje pribaviti Tiberijev sinovac Germanik, koji je i sâm bio pjesnik. Zato prerađuje prvu knjigu FASTA i prijašnju posvetu Augustu zamjenjuje novom posvetom Germaniku. U tom dotjerivanju i preradi nije uspio dalje od prve knjige, jer ga je spriječila smrt. Zbog toga nam je prva knjiga FASTA sačuvana u drugoj redakciji, a knjiga druga do šeste u prvoj. U tom povijesno-didaktičkom djelu spjevanom u elegijskom distihu Ovidije želi da se istakne kao nacionalni pjesnik, ali mu za to nedostaje GRAVITAS (*ozbiljan ton*), kakav nalazimo kod pravog nacionalnog pjesnika rimskog – Vergilija.⁹

Trećem periodu njegovog pjesničkog djelovanja pripada sve što je spjevao u progonstvu. To su ponajprije dvije zbirke legijâ: TRISTIA (*Tužaljke*) i EPISTULAE EX PONTO (*Poslanice iz Ponta*). Prva obuhvaća četiri knjige s ukupno 50 elegijâ. Među njima se ističe elegija s dirljivim opisom posljednje pjesnikove noći u Rimu (CUM SUBIT ILLIUS TRISTISSIMA NOCTIS IMAGO – *Kad pomislim na pretužnu sliku one noći, I. 3, 1*) i već spomenuta autobiografija. Druga se zbirka razlikuje samo po tome što u njoj svaka elegija kao prava poslanica nosi ime svog adresata u Rimu kojemu je upućena radi traženja potpore i zagovora. Inače im je sadržaj jednak: jadikovanje nad tužnom kobi koja je pjesnika snašla, živo opisivanje nepovoljnih prilika kraja u kojem mora živjeti, uporna molba za pomilovanje, pretjerano laskanje Augustu i uvjeravanje o

⁹ Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imena i pojmova: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Znanje, Zagreb, 1973., 219.

vlastitoj nedužnosti. Pjesnik ne pazi na svoje dostojanstvo i previše se ponižava. Njegov ponos izbija samo onda kada govori o pjesničkoj nadarenosti i slavi koju mu niko ne može oteti i koja će ga pratiti i nakon smrti. Da bi se moglo, ako ne opravdati a ono bar shvatiti, Ovidijevo držanje u progonstvu, treba imati na umu da on nije bio nikakav junak (nikada nije služio vojsku) i da mu je moralo biti teško živjeti u barbarskoj sredini, izloženu, kako više puta navodi, stalnoj životnoj opasnosti.

Kako se njegovo jadikovanje i moljakanje stalno ponavlja, ono prilično i zamara. Treba ipak priznati da ga ni u neželjenoj sredini nisu napustile bogata fantazija i sposobnost ugodnog pripovijedanja. Upravo je nenadmašiv u variranju iste misli ili slike, neiscrpno nov u oblikovanju istog sadržaja. Ogorčen na negdašnjeg prijatelja koji ga je u Rimu ogovarao i želio mu naškoditi, spjevao je u elegijskom distihu pjesmu IBIS od 644 stiha, povodeći se za Kalimahom koji je pod istim nazivom objavio invektivu protiv svog književnog suparnika Apolonija Rođanina. *Ibis* je neka vrsta čaplje koja se u Egiptu posebno poštovala, a u grčko-rimskom svijetu bila smatrana nečistom pticom. Želeći tom neprijatelju, čije ime ne spominje pa ne znamo ko je, najstrašnije smrtne muke, upravo gomila primjere iz mita. Zbog toga smisao nije uvijek potpuno jasan. Od započinjanja didaktičkog epa HALIEUTICA (*O ribolovu*), sastavljenog prema grčkim uzorima i prema vlastitom ispitivanju, ostalo je samo 135 heksametara. Uz ostalo navodi različite vrste riba u Crnome moru. Kako sâm navodi u svojim stihovima, spjevao je još epitalamij (*svatovsku pjesmu*) za svadbu prijatelja Paula Fabija Maksima, elegiju prigodom smrti svog pokrovitelja Mesale i pjesmu u čast Tiberija zbog pobjede nad Ilirima, ali to je sve nestalo bez traga.

Od njegovih PHAENOMENA (*Nebeske pojave*), prijevoda istoimenog astronomskog epa helenističkog pjesnika Arata, ostalo je svega 5 heksametara. Rukopisna mu tradicija pripisuje elegiju od 182 stiha, nazvanu NUX (*Orah*). Tu se stablo oraha tuži na svoju bijednu sudbinu, jer kao nagradu za svoje plodove dobiva udarce kamenjem. Prije se njegovo autorstvo odbijalo, ali u novije vrijeme prevladava mišljenje da ta elegija pripada Ovidiju, koji svoj tužni udes u progonstvu uspoređuje s tim orahovim stablom.

Doista, zla je kob pratila pjesnika, jer ne samo što se živ nije smio vratiti u Rim nego je i mrtav ostao ležati u onom omraženom kraju. Uzalud je za grob u Rimu spjevao sebi etipaf, u kojem na početku, nazivajući se pjesnikom nježnih ljubavi, naglašava kako je nastradao zbog svog pjesničkog talenta:

HIC EGO QUI IACEO, TENERORUM LUSOR AMORUM,
INGENIO PERII NASO POETA MEO. (*Tristia III 3, 73 – 74*)¹⁰

Ovidije je poslije Vergilija najčitaniji rimski pjesnik koji je još za života stekao priznanje i slavu. Njegovu popularnost najbolje osvjetljuje činjenica što mu se stihovi nalaze i na zidovima nekih palača u Pompejima. I naši su latinisti odreda dobro poznavali Ovidijevu poeziju, što je očito po brojnim reminiscencijama iz tog darovitog pjesnika, čiji zvonki stihovi teku tako lagano i prirodno da se uče napamet lakše nego stihovi bilo kojeg drugog rimskog pjesnika.

¹⁰ Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imena i pojmova: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Znanje, Zagreb, 1973., 222.

3. KLASIČNI GRČKI MIT O LJUBAVI TE VRSTE I OBLICI LJUBAVI

Drevni su Grci vjerovali da prije rođenja svakog čovjeka bogovi s Olimpa odrede sudbinu glede ljubavi tako što raspolove jabuku. Jedna polovica predstavlja muškarca ili ženu, a druga polovica jabuke njegovu odnosno njenu ljubav, srodnu dušu, pravu ljubav koja odgovara naravi odnosno karakteru i koja čini jednu harmoničnu cjelinu kada se u sudbinski određenom trenutku sretnu, pronađu. Dakle, dvije polovice jabuke koje simbolizuju muškarca i ženu su u procesu traganja, nastoje da svoj ljubavni zov, čežnju, upotpunjenje dvaju duša i dvaju tijelâ preobraze u jednu cjelinu koja će skupa dijeliti dobro i zlo, savladivati sve prepreke i nevolje, stvarati novi život i koja će i u drugoj dimenziji, drugom obliku života egzistirati; međutim vrlo malom broju ljudi se posreći da pronađu svoju srodnu dušu, svoju drugu polovicu jabuke.

Najpoznatiji i najčuveniji klasični grčki mit o ljubavi jeste *Mit o Androginu* iz Platonove *Gozbe*. U četvrtoj besjedi Aristofan pripovijeda:¹¹

*Meni se naime čini da ljudi uopće nisu shvatili moć ljubavi, jer da jesu, podigli bi najveća svetišta i žrtvenike i prinosili joj najveće žrtve, dok se sada ne zbiva ništa od toga premda bi trebalo da se zbiva u najvećoj mjeri... Ja ću vas dakle pokušati posvetiti u tajne njezine moći a vi ćete biti učitelji drugima. Ali najprije treba da razumijete ljudsku narav i promjene kroz koje je prošla. Jer naša negdašnja priroda nije bila ista kao sada nego sasvim drugačija. Ponajprije, ljudi pripadahu trima spolovima, ne kao sada dvama, muškom i ženskom, nego je pored tih dvaju postojao i treći s osobinama oba ta spola, kome se sačuvalo ime, dok je on sâm iščezao; jedan je naime od tadašnjih spolova bio muškoženski **androgynos**, i izgledom i imenom sastavljen od muškoga i ženskoga; ali sada je od njega ostalo samo ime koje služi za pogrdu. Nadalje, vanjština je svakog čovjeka bila sva zaobljena, leđa i bokovi bili su im uokrug, imao je četiri ruke i isto toliko nogu a lica dva potpuno jednaka na okruglu vratu te jednu zajedničku glavu za oba ta lica koja su gledala u suprotnim smjerovima, uha četiri, spolovila dva i drugo sve kako bi se po tome dalo naslutiti. Kretao se uspravno kao mi sada na koju bi god stranu htio a ako bi pohitao trkom, kao akrobati koji pružaju noge uvis i prekoračuju se u krug, brzo su jurili unaokolo odupirući se o svojih osam udova. A tri su spola opisanih oblika postojala zato što je muški bio izvorno izdanak sunca, ženski zemlje a onaj s obilježjima oba prethodna potomak mjeseca jer i mjesec ima obilježja i sunca i zemlje; krugoliki pak bili su i oni sâm i njihovo kretanje zbog sličnosti sa svojim praroditeljima. Bili su silni snagom i silom a čudi preduzetne, pa su nasrnuli na bogove: ono što Homer priča o Elfijatu i Otu, to se odnosi na njih, da su se naime nastojali popeti na nebo da napadnu bogove. Najzad, Zeus, domislivši se, reče: "Mislim da imam plan kako da ljude sačuvamo a opet učinimo kraj njihovoj razularenosti, tako što ćemo im umanjiti snagu. Sad ću ih", reče, "rasjeći svakog popola pa će biti slabiji, ali i nama korisniji zato što će*

¹¹ Ulomak iz Platon, *Simpozij*, preveo Zdeslav DUKAT, u Platon, *Eros i filija*, Zagreb: Demetra 1996. Dostupno na: protreptikos.wordpress.com/2007/01/05/mit-o-androginu-ulomak-iz-platon-simpozij/ (pristupljeno: 20. 04. 2022.).

ih biti više; koračat će uspravno, na dvije noge. Ako se pak ni poslije toga ne smire nego nastave plahovati, opet ću ih”, reče, “rasjeći napola tako da će se kretati skakućući na jednoj nozi.” To rekavši, počne rasijecati ljude popola kao što se oskoruše rasijecaju radi sušenja ili jaja vlasima; i kad bi kojega rasjekao, naređivao je Apolonu neka mu obrne lice i polovinu vrata prema rasjekotini da bi čovjek, gledajući je, bio ponizniji, a ostalo neka zalječuje. Apolon je dakle obrtao lice i odasvud navlačio kožu na ono što sada nazivamo trbuhom kao što se stežu kesice na uzicu a jedan je otvor vezivao u sredini trbuha, što se danas naziva pupkom. Također je izravnao mnoge druge nabore i oblikovao prsa uz pomoć nekog oružja sličnom onome kojim postolari ravnaju nabore kože na kalupu, a koliko ih nam je ostavio na sâmom trbuhu i oko pupka da budu podsjetnik na ono što nas je zadesilo. Budući dakle da je naš izvorni oblik bio rasječen popola, kako je svaka polovica čeznula za svojom drugom polovicom i nastojala se združiti s njom pa su jedna drugu obujmljivale rukama i grlile se težeći da srastu, umirale su od gladi i općenite neaktivnosti zato što jedna bez druge nisu htjele ništa raditi. I kad bi god umrla jedna od njih, ona druga koja bi ostala živa, tražila je sebi neku drugu i obujmljivala je kao da se namjerila na polovicu nekadašnje ženske cjeline – ono što sada nazivamo ženom, – bilo muške; i tako su ginule. Ali Zeus se sažali pa im nađe drugi izlaz: premjesti im spolovila sprijeda – jer do tad i ona su im bila izvana pa su oplođivali i rađali u zemlju kao cvrčci a ne jedno u drugo, – premjesti im ih dakle sprijeda kako su sada i time omogućili rađanje jednog u drugom, naime u ženskom posredstvom muškog, radi toga da pri zagrljaju muškarca i žene rađaju i produžuje im se rod a pri zagrljaju dva muškarca da bar dođe do spolnog zadovoljstva i opuštanja pa da se prihvate poslova i brinu za ostale životne potrebe.¹²

Iz tolike davnine usađena je dakle ljudima uzajamna ljubavna žudnja kao obnovitelj drevnog prirodnog oblika koji pokušava od dvoga načiniti jedno i iscijeliti ljudsku narav. Stoga je svatko od nas polovica medaljona jer je raspolovljan kao riba iverak pa neprekidno traži svoju drugu polovicu. ... Pa onda, kad se ... namjeri na svoju drugu polovicu, tada ih na čudesan način obuzima osjećaj predanosti, bliskosti i ljubavi te se tako reći ni za trenutak ne žele odvajati jedno od drugoga. I to su upravo oni koji jedno s drugim provode cio život a da zapravo nisu u stanju reći što žele steći jedno od drugoga. Ta nitko ne bi pomislio da je spolni užitak razlogom da su tako sretni zajedno uz cijenu tako usrdna nastojanja, nego je jasno da duša svakog od njih želi nešto drugo a to ne umije kazati nego naslućuje i natuca o tome. Pa ako bi im, dok leže skupa, pristupio Hefest sa svojim oruđem u rukama i upitao ih: “Što je to, ljudi, što želite steći jedno od drugog?”, pa ako bi ih zbunjene opet upitao: “Nije li to za čime čeznete da što je moguće više budete skupa tako da se odvajate ni danju ni noću? Jer ako za tim čeznete voljan sam da vas stopim i zavarim u jedno tako da vas dvoje postanete jedno i da, dok budete živjeli, živite oboje zajedno kao jedna cjelina, a kad umrete, da ondje u Hadu budete jedno umjesto dvoje zajedno umrlih; deder razmislite da li za tim žudite i hoćete li bit zadovoljni ako to postignete.” Kad bi to čuli, znamo da niti jedno to ne bi poreklo niti reklo da želi nešto drugo nego bi naprosto mislili da je u tim riječima sadržano baš ono

¹² Ulomak iz Platon, *Simpozij*, preveo Zdeslav DUKAT, u Platon, *Eros i filija*, Zagreb: Demetra 1996. Dostupno na: proteptikos.wordpress.com/2007/01/05/mit-o-androginu-ulomak-iz-platon-simpozij/ (pristupljeno: 20. 04. 2022.).

za čim su odavna čeznuli, naime da se sjedine i stope s ljubljenu pa da njih dvoje postanu jedno. Razlog je u tome taj što je naš prvotni oblik bio takav i što smo bili cjeloviti. Ljubav je dakle naziv za čežnju prema cjelovitosti i za stremljenje prema njoj. ... K cjelovitosti nas vodi i usmjerava Eros. I neka nitko ne radi protiv njega – tako naime postupa samo onaj koji je mrzak bogovima, – jer ako se s tim bogom sprijateljimo i pomirimo, naći ćemo i susreti ljubljenu koja je naša prava polovica, a sada to uspijeva tek malobrojnim.¹³

Ljubav se može shvatiti kao temeljna energija koja povezuje ljude. Ljubav je osjećaj, stanje bića, svijest, iskustvo. Međutim, to je i nešto neopisivo, a i može se opisati na beskonačno mnogo načina. Dakle, ne postoji opća i univerzalna definicija koja bi ovaj fenomen svela na jednu odrednicu, determinantnu. Ljubav se može pojmiti kao jedno cijelo, ono sveobuhvatno, kroz koje se prožimaju, prepliću mnogobrojni segmenti unutar te cjelovitosti odnosno sveobuhvatnosti a što je u ljudskoj percepciji i dometima spoznaje nešto ipak posve nedokučivo.

Drevni su Grci bili vrlo zainteresirani za istraživanje različitih vrsta ljubavi. S vremenom su različiti filozofi konceptualizirali nekoliko jedinstvenih vrsta ljubavi te su primijetili da se njih čak osam ponavlja te da ih većina ljudi doživi u toku svoga života.¹⁴

Eros. Eros je prva i **fizička ljubav**, vođena strastvenom željom za drugom osobom. Ime je dobila po Erosu, grčkom bogu ljubavi, ljepote i privlačnosti. Prvobitno se smatralo da je ova vrsta ljubavi *niža*, jer se prije svega temelji na seksualnoj privlačnosti. Međutim, dublji pogled na Erosa otkriva pravu prirodu ove ljubavi. Suština Erosa je sjeme želje. Duboka želja za nečim, želja da se dvije energije spoje zajedno. Iako se to obično odnosi samo na intimu, to se također može koristiti za stvaranje bilo čega u životu. Sa strašću i nagonom za nečim može se učiniti zaista mnogo toga – poput stvaranja novog života. Stvara kretanje, promjene i ličnu evoluciju.

Philia. Philia je vrsta ljubavi koja se osjeća između **bliskih prijatelja**. Na grčkom znači *privrženost*, ovo je ljubav koju mnogi ljudi osjećaju i prekrasna je. Ova vrsta ljubavi razvija se s vremenom, kada se ljudi upoznaju i prolaze kroz različita iskustva koja ih povezuju. Ponekad su ta iskustva teška i emocionalno potresna, stvarajući svetu vezu između najbližih prijatelja. Ova vrsta ljubavi ima energiju povjerenja i prijateljstva koja se temelje na njoj i traju za cijeli život.

¹³ Ulomak iz Platon, *Simpozij*, preveo Zdeslav DUKAT, u Platon, *Eros i filija*, Zagreb: Demetra 1996. Dostupno na: protreptikos.wordpress.com/2007/01/05/mit-o-androginu-ulomak-iz-platon-simpozij/ (pristupljeno: 20. 04. 2022.).

¹⁴ Osam vrsta ljubavi prema Grcima. Dostupno na: <https://bs.warbletoncouncil.org> > tipos-amor. 12201. (pristupljeno: 22. 04. 2022.).

Storge. *Porodična ljubav* je ljubav koja se osjeća između članova porodice. Ponekad se također može osjećati i prema drugim živim bićima. Ponekad zbog nje ljudi mogu osjetiti da trebaju voljeti članove porodice jer čak i ako se međusobno ne slažu, znaju da su usko povezani jedni s drugima i da je ljubav stvorena prirodnim putem. Nadalje, ponekad je to i ljubav između dva partnera koji međusobno daju potporu i pomažu jedan drugome, ona je produktivna i kreativnošću nabijena vrsta ljubavi.

Pragma. *Pragma je ljubav koja se s vremenom razvijala*, prošla je kroz kušnje i muke kako bi testirala svoju snagu i uglavnom je prisutna kod starijih parova. Ona je stabilna i prošla je kroz život drame i razne nepogode, a prerasla je u zreo, skladan odnos. Potreban je visok nivo povjerenja i razumijevanja s partnerom kako bi se mogla zadobiti ova vrsta ljubavi. Ova vrsta ljubavi ne pokušava promijeniti druge ili postavljati očekivanja, ona proizilazi iz prizemljenog zadovoljstva u čovjeku koji stvara lijepu ravnotežu između sebe i svog partnera.

Ludus. *Ludus* je latinska riječ za *igru*. *Ludus*, slično kao i *Eros*, može biti pogrešno shvaćena vrsta ljubavi. Zna se da je to *razigrana, djetinjasta ljubav*. To je vrsta ljubavi svojstvena mladim ljubavnicima, osjećaj razdraganosti, poleta i euforije koji ljudsko biće stekne kada se prvi put zaljubi u nekoga. *Ludus* u vezama poznat je kao vrsta nezrele ljubavi koja se ne može usmjeriti prema jednoj osobi, jer još nije ozbiljna ili stabilna. Poput iskre života, *Ludus* je iskra koja je stalno s ljudima i koja iznova plamti u srcima. Često se vraća kod starijih parova koji su dugo zajedno te se ponovo osjećaju sretni kao djeca, zaljubljeni jedno u drugo.

Philautia. *Philautia je vrsta ljubavi poznata kao samoljublje*. To je integralna vrsta ljubavi koju je važno razviti prema sâmom sebi, baš kao što i druge ljubavi čovjek razvija prema drugima. Čovjek se mora osjećati ispunjeno, smireno i usredotočeno na sebe kako bi istinski doživio uravnotežen odnos sâm sa sobom. Ta vrsta ljubavi dolazi iz sâmog čovjeka, ona je za njega sâmog, nije sebično ili uzalud otvoreno voljeti sebe, diviti se i nadahnuti sebe. Ova ljubav podstiče čovjeka da se zapita je li svjestan koliko vrijedi, koliko je sjajan, pametan, dobar?!

Agape. *Agape je poznata kao nesebična ljubav*. Stari su je Grci smatrali najvišom i transformativnom vrstom ljubavi. To je bezuvjetna i altruistična vrsta ljubavi. Agape se shvaća kao *univerzalna ljubavna dobrota*; ona je energija koja prožima sve u čovjeku. Agape traži da ljudi budu potpuno autentični, otvoreni i bez vezanosti. Ona nalaže da između partnerâ nema

osjećaja vlasništva ili ponosa. S altruističnim stavom ljudi istinski žele najbolje za druge i dopuštaju im da budu slobodni, to je poenta Agape ljubavi. Nema očekivanja ni osjećaja ljubomore. Ova vrsta odnosa je nešto čemu mnogi teže, to je evolucija tipičnog odnosa u nešto mnogo uzvišenije. Ona nadilazi dualnost razdvojenosti i stvara energetska spajanje dvaju duša.¹⁵

Mania. Posljednja ljubav je *Mania*, ali to *nije vrsta ljubavi već simptom nedostatka samoljublja*. Antički su Grci ovu ljubav smatrali opsesivnom i vezanom vrstom ljubavi. Ona je zapravo strah zasnovan na vezanosti i potrebi za drugim. Može se manifestirati kao ljubomorna ili duboko posesivna ljubavnica koja je u čovjeku i sve što želi je ljubav svojega partnera jer nema dovoljno ljubavi od same sebe. Nastaje iz bezbroj razlogâ – od osjećaja nedostatka ljubavi kao djeteta, do prevare u prethodnim vezama. Manija je znak da čovjek prvo treba izgraditi ljubav prema sebi prije nego što zavoli drugu osobu.¹⁶

Ljubav je u svojoj suštini *vrhovno dobro* iz kojeg proističu istina, ljepota, harmonija i sreća budući da u svom božanskom izvorištu počiva na tim temeljima. Antički grčki mislioci, među kojima je Platon u prvom redu, idealizovali su ljubav a što se naposljetku ispostavilo kao nešto nedostižno premda ne uvijek. Iz toga proizilazi da je ljubav posve nedostižna i neobuhvatljiva a na ljudima je da ipak streme ka njenim idealima i da se duhovno uzdižu i napreduju. Međutim, nisu svi grčki mislioci gledali blagonaklono na ljubav. Epikurejska, kinička i stoička filozofska škola osuđivali su ljubav kao bolest duše.¹⁷ U *mitu o Androginu* Aristofan u svojoj besjedi objašnjava izvor čovjekove želje da voli i bude voljen jer ljubav se rađa u svakom ljudskom biću; ona zajedno vraća polovine ljudske izvorne prirode; pokušava da načini jedno od dva i zacijeli ranu ljudske prirode. Međutim, ljubav je na konstantnom udaru i u prijetnji od zavisti, ljubomore, sujete odnosno taštine koje proizilaze ne samo od ljudi nego i od bogova u antičkom poimanju. Stoga ljubav iziskuje, trud, borbu, žrtvu, čuvanje, odolijevanje raznim iskušenjima, težnju ka promjenama i sticanju mnogih vrlina, izgrađivanju čvrstog karaktera i stabilne ličnosti što umnogome pomaže da se prebrode jadi i poteškoće jer svako ljudsko biće teži ka sreći, zadovoljstvu, ispunjenosti, prihvaćenosti, da osjeti i doživi ljubav u svim njenim oblicima i varijacijama. Sve vrste ljubavi potrebne su i važne za napredak čovjeka jer kada iskusi

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Osam vrsta ljubavi prema Grcima. Dostupno na: <https://bs.warbletoncouncil.org>. > tipos-amor.12201. (pristupljeno: 22. 04. 2022).

¹⁷ Usp. Pavao KNEZOVIC, TENERORUM LUSOR AMORUM. U povodu 2000 godina od Ovidijeve smrti. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr> (pristupljeno: 25. 05. 2022.).

i doživi jednu i uči iz nje tako se može bolje povezati s drugima tokom života i bolje ih razumjeti kasnije. Sve one produbljuju i uče kako dalje širiti ljubav prema sâmome sebi i drugim ljudima.

4. OVIDIJEVO POIMANJE LJUBAVI

Već u prvim stihovima svoje knjige, svog književnog prvijenca AMORES (*Ljubavi*), pjesnik Ovidije nagovještava svoj naum, poduhvat, iznosi na hartiju uz obilje aluzijâ, metaforâ i metonimijâ, kako neka nevidljiva sila čije djelovanje sve više obuzima njegovu dušu i tijelo, stvara mu nemir, podstiče ga potom na stvaralaštvo kroz versifikaciju u kojoj je on virtuoz *par excellence* kao i nastojanje da stvori predodžbu o tome što ga je zadesilo. Pokušaji da se odupre i odoli i da zadobije prethodno spokojstvo okončavaju bezuspješno te odlučuje da joj se prepusti. Ovidije to stanje pripisuje ljubavi čija moć ne zaobilazi ni svevišnje, svima je neizbježna i ostaje uvijek velika tajna i enigma u koje vrijeme i na kojem mjestu se ljubav može pojaviti i utjeloviti.

*Ēssē quīd hōc dīcām, quōd tām mīhī dūrā vīdētūr
strātā, nēqu(ē) īn lēctō pāllīā nōstrā sēdēt,
ēt vācūūs sōmnō nōctēm, quām lōngā, pērēgī,
lāssāquē vērsatī cōrpōrīs ōssā dōlēt?
nām, pūtō, sēntūrēm, sīquō tēptārēr āmōrē.
ān sūbīt ēt tēctā cāllīdūs ārtē nōcēt?
sīc ērīt: hāēsērūnt tēnūēs īn cōrdē sāgītāē,
ēt pōssēsā fērūs pēctōrā vērsāt Āmōr.
Cēdīmūs, ān sūbītūm lūctānd(o) āccēndīmūs īgnēm?
cēdāmūs! lēvē, fīt, quōd bēnē fērtūr, ōnūs.
vīd(i) ēgō īāctatūs mōtā fūcē crēscērē flāmmās
ēt rūrsūs nullō cōncūtīētē mōrī.
vērbērā plūrā fūrēt, quām quōs iūvāt ūsūs ārātrī,
dētrāctānt prēnsī dūm iūgā prīmā bōvēs.
āspēr ēquūs dūrīs cōntūndītūr ōrā lūpātīs,
frēnā mīnūs sēntīt, quīsquīs ād ārmā fācīt.
ācrīūs īnvītōs mūltōquē fērōcīūs ūrgēt
quām quī sērvītūm fērrē fātētūr Āmōr.
Ēn ēgō cōnfītēōr! tūā sūm nōvā prāēdā, Cūpīdō;
pōrrīgīmūs vīctās ād tūā iūrā mānūs.¹⁸*

*Šta da kažem šta je ovo otkada mi se tvrdim čini
počivalo, a u postelji moji pokrivači ne miruju
i bez sna provodim cijelu dugu noć, dok me
umorne kosti bole od okretanja i prevrtanja?
Mislio sam da li me to kakva ljubav kuša -
je li se prikrala i skrivenim me umijećem tako
lukavica muči? Biće to: u srce su se zabile
tanke strelice, i zaposjednute grudi muči kruti
Amor. Da popustimo, ili da borbom još više
razbuktamo iznenadni požar? Popuštamo: teret
je lakši kad se dobro nosi. Vidjeh kako plamen
sve više raste kad se zubljom više maše i kako
se ona gasi kad je niko ne dira; više šiba prime
od krotkih volova oni koji se odupiru jarmu;
prkosnom konju tvrde žvale ožvale usta; uzde
osjeća manje onaj što im više popušta.
Oštriye i bješnje proganja Amor one koji mu se
odupiru nego li one koji mu pristaju službovati.
Evo, priznajem, tvoj sam novi plijen, Kupidone;
svoje pobijeđene ruke dajem tvome zakonu.¹⁹*

Ovidije u ovim stihovima sebe predaje na službu Amoru i Muzama jer je smatran miljenikom Muza i ovjenčan njihovim pjesničkim darom, podvrgava se, po njihovom nalogu koji prozilazi iz njegovog ličnog nahođenja, svim zakonima jer su kao dio prirode čovjeka utkani duboko u njega sâmog i Ovidije sebi daje zadatak da se podvrgne ljubavnim osjećanjima, strasti,

¹⁸ thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor1.shtml, II, 1-20.

¹⁹ Preveo: Ibrahim Dupovac.

putenosti, avanturama... kako bi doživio i iskusio ljubav, sve njene aspekte, dobre i loše strane, i da stvori pjesničko djelo hvale vrijedno za sve one koje će zadesiti ljubav i koji će čitati njegove stihove i iz njih izvući pouku. Njegova ljubavna poezija vrlo je didaktički orijentirana.

Kod rimskih pjesnikâ, prvenstveno kod Ovidija, postojao je specifičan pogled na ljubav, a oni su to zvali MILITIA AMORIS (*Ljubavna služba, ljubavno vojevanje*). Riječ je o jednom fenomenu specifičnom za rimske ljubavne pjesnike koji zaljubljenost i djela zaljubljenog mladog čovjeka upoređuju i izjednačuju s vojnikom i njegovim djelima odnosno podvizima u ratu:

*Militāt omnīs amāns ēt hābēt sūā cāstrā Cūpīdō;
 Ātīcē, crēdē mīhī, militāt omnīs amāns.
 Quāē bēllo ēst hābīlīs, Vēnērī quōquē cōnvēnit aētās:
 tūrpe sēnēx mīlēs, tūrpe sēnīlīs amōr.
 Quōs pētīrē dūcēs ānnōs īn mīlītē fōrtī,⁵
 hōs pētīt īn sōcīō bēllā pūēllā vīrō:
 pērvīgilānt āmbō, tērrā rēquīēscīt ūtērquē;
 īllē fōrēs dōmīnaē sērvāt, āt īllē dūcīs.²⁰*

*Ratuje svaki koji voli i Kupidon ima svoj vojni tabor.
 Atiče, vjeruj ti meni, ratuje svaki koji voli.
 Doba pogodno za rat prikladno je i za ljubav.
 Jadan je starac vojnik, jedna je staračka ljubav.
 Duh kakav vojskovođe traže od hrabrog vojnika
 takav i lijepa djevojka traži u muškarcu koji je prati.
 Bdi ju i jedan i drugi, na zemlji počivaju oba.
 Jedan čuva vrata gospodarice, a drugi vojskovođe.²¹*

Slika 1. Kupidon, Venera i Mars²²

Odakle Rimljanima ta ideja da je ljubav rat? Oni su je dakako imali. U rimskoj kulturi, tradiciji i vjerovanjima, što su oni stvarali u umjetnosti, posebice u kiparstvu i freskovnom

²⁰ thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor1.shtml, IX, 1-8.

²¹ Preveo: Ibrahim Dupovac.

²² Izvor: agefotostock.com/age/en/Stock-Images/venus-aphrodite-mars.html (preuzeto: 26. 04. 2022.)

slikarstvu, božanstvo Kupidon je prikazan kao mali slatki dječak s anđeoskim krilima, ali naoružan, i on je svoje žrtve pogađao strelicama. Isto tako, što nije slučajno, najpoznatiji ljubavnički par, u grčkoj a potom i u rimskoj mitologiji, bili su Venera, božica ljubavi, i Mars, bog rata. Očito je da i kod ljudi postoji jedna takva ideja o sličnosti ljubavi i rata ako se uzme u obzir izreka: *u ljubavi i ratu sve je dopušteno*. Što je potrebno za ljubav, a isto tako i za rat? To je, dakako, hrabrost, jer i djevojka i vojskovođa traže jedan takav duh. Muškarac osvaja kao tvrđavu njenu ljubavnu naklonost svojim činima. U tom trenutku vojnički *dux* postaje djevojka, a mladić *miles*. Upoređujući život zaljubljenog momka i vojnika Ovidije kazuje da *bdiju i jedan i drugi, na zemlji poživaju oba tj. odmaraju se*. I jedan i drugi čuvaju stražu. Tom efektnom usporedbom Ovidije završava i podvlači da svi činovi zaljubljenika skoro u potpunosti slične službi vojnika.

Ovidije kazuje da je služba vojnika dugačak put. Ljubavnik je, baš kao i vojnik, spreman poći na put bez kraja, krenuti u neprohodne planine, preko rijeka koje su od kiša nabujale, prtiti nanesene snježne smetove, neće se bojati bijesne bure u tjesnacu, niti će potražiti prikladne zvijezde na strašnoj pučini. Ne bi se niko drugi osim vojnika ili ljubavnika izložio noćnoj hladnoći i snijegu

Slika 2. Čin udvaranja i stjecanja naklonosti

pomiješanom s gustom kišom. Jedan ide kao izviđač među svirepe neprijatelje, drugi na suparnika vreba kao na neprijatelja. Jedan opsjeda utvrđene gradove, a drugi pragove krute djevojke, jedan provaljuje kroz gradske dveri, a drugi na kućna vrata. Često valja napasti usnule neprijatelje i naoružanom rukom pobiti sve goloruke. Ljubavnici često koriste priliku dok muževi spavaju, laćajući se svog oružja dok je neprijatelj u snu. Vojnik i ljubavnik uvijek moraju mimoići čuvare i budne straže. Za Marsa veli da je nepostojan bog, a ni Venera nije pouzdana. Čak se i pobijeđeni znaju podići, a pasti oni za koje se to nikada ne bi reklo. Ovidije kori sve one koji su rekli da je ljubav besposlica i poručuje im da to više ne govore. *Ljubav je iskušavanje*

iskustva i umijeća. I sâm Ovidije priznaje da je bio lijen i rođen u bezbrižnoj dokolici. Dušu su mu omekoputili ležaljka i hladovina; ali mu je lijenost trgla briga za lijepom djevojkom. Stigla mu je zapovijed od Amora i odveden je u logor pod oružje. Sada sebe vidi kao ustrajnog vojnika koji bježe noću bojeve i poručuje *neka se zaljubi ko ne želi besposlen biti*. Naravno, daleko je bolje ljubovati nego ratovati, a Ovidije u svom maniru propagira samo vođenje ljubavnih ratova. U ovim Ovidijevim stihovima dominira motiv iz *Mita o Androginu* te *Eros* kao vrsta i oblik ljubavi što su u svojoj koncepciji ljubavi Rimljani predstavljali kao *Amor* i *Kupidon*.

Ovidije za sebe kaže da je vrlo često laka meta Amorovim strelicama. Taman kada pomisli da je gotovo, da nema više žara, njega ljubav iznova nekontrolirano obuzima i tako opet upada u vrtlog, u začarani krug; on joj se ne može oduprijeti, odoljeti joj, te joj se prepušta:

'Vīvē' dēūs 'positō' sīquīs mīhī dīcāt 'āmōrē!'
dēprēcēr – ūsqu(e) ādēō dūlcē pūēllā mālūm (e)st.
cūm bēnē pērtāēsūm (e)st, ānīmōquē rēlāngūit ārdōr,
nēsciō quō mīsērāē tūrbīnē mēntīs āgōr.
ūt rāpīt īn prāēcēps dōmīnūm sūmāntiā frūstrā
frēnā rētētāntēm dūrīōr ōrīs ēquūs;
ūt sūbītūs prōpē iām prēnsā tēllūrē, cārīnam
tāngētēm pōrtūs vēntūs īn āltā rāpīt –
sīc mē sāēpē rēfērt īncērtā Cūpīdinis āūra, nōtāquē
pūrpūrēūs tēlā rēsūmīt Āmōr.²³

Kad bi mi bog rekao: "Živi odloživši ljubav!"
molio bih da me toga liši: toliko je slatko zlo
djevojka. Kad je već dotužilo, a u duši jenja žar,
i onda mi jednu dušu muči prava bura. Kao što
konj ljutih gubica vuče u ponor gospodara što
uzalud zateže zapjenjene žvale, i kao što ponovo
na pučinu iznenadni vjetar izbací brodić što je
gotovo već dodirnuo obalu tako i mene često
zahvati nestalni vjetar Kupidonov i ružičasti
Amor ponovo se laća poznatih strelica.²⁴

Ovidije bi zasigurno odbacio jednu takvu zapovijed od božanstva kada bi mu bilo naređeno da odagna ljubav iz života. Djevojka što u njemu pobuđuje ljubav predstavlja *slatko zlo* jer ga navodi na grijeh, ali lijep i sladak. Sebe uspoređuje s jahačem koji teško obuzdava svog podivljalog konja i sa lađom koju vjetar nosi na morska prostranstva i mornari ne mogu njome da upravljaju, da kormilare. Ovidije se isto tako osjeća svaki put kada ga zahvati ljubav. Amor je najpoznatiji po svojim čudesnim strelicama. To je njegovo moćno i vrlo učinkovito oružje. Riječ je o onim strelicama koje su prema mitu donosile odnosno odnosile ljubav u ovisnosti o tome što je bio Amorov naum, da li da se neko zaljubi ili ne. Jedna od najpoznatijih pričâ koje su iznjedrile te dvije vrste strelicâ je ona o Apolonu i Dafni u kojoj je Amor pogodio Apolona srtećicama koje donose ljubav te se Apolon ludo zaljubio u Dafnu, a Dafnu je pāk pogodio

²³ thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor2.shtml, IX b, 1-10.

²⁴ Preveo: Ibrahim Dupovac.

strelicama koje priječe ljubav odnosno ne dozvoljavaju da se neko zaljubi te se dogodilo da Dafne Apolonu na njegovu ljubav nije nikako mogla uzvratiti.

Ovidijeve su pjesme dobrim dijelom obrade helenističkih ljubavnih epigramâ i temâ koje su Katul, Tibul i Propercije već opjevali *pregnantnije*.²⁵ Premda u njegovim elegijama prevladavaju različiti ljubavni sadržaji i tematike, u njima ima prilično malo ličnih crtâ – i pored toga što u njima mahom pjeva svoje ljubavne doživljaje i lijepe Korine. Ta je ljubavna pjesma mnogo manje *subjektivna* nego što bi to savremena čitalačka publika očekivala, a iza imena Korine ne krije se, kao iza Katulove Lezbije, Tibulove Delije ili Propercijeve Cintije, jedna žena i jedna ljubav, već mnoge žene, a ponekad, reklo bi se, stoji iza toga imena samo književnost odnosno poezija, a ne i doživljaj. Ne začuđuje činjenica što Ovidijevi savremenici, pored svih svojih radoznalih naporâ da prodru u privatni život pjesnika, nisu uspjeli da identifikuju njegovu Korinu. Toj ljepotici nedostajalo je kostiju i mesa – i to ne samo u svakodnevnoj Ovidijevoj stvarnosti, već i u Ovidijevoj pjesmi koja ovu izmišljenu ljubav nije uspjela da nadahne većom životnom snagom. Imaginarna ili fiktivna Korina poslužila je pjesniku samo da prikaže ljubavni život sa dosta retorske vještine i u prijatnim stihovima, da ga prikaže obrađujući već poznate teme antičke ljubavne pjesme, od one što se pjeva pred vratima dragane do tužbalice za

²⁵Pregnantno: važno, značajno, bogato sadržajem, kratko i jezgrovito, sažeto, puno smisla, duhovito, oštroumno.

draganinim papagajem.²⁶ Evidentno je da je po uzoru na Katulove stihove u kojima je vrlo tugaljivim tonom opjevao tragičan kraj Lezbijinog vrapca uz mnoštvo suosjećajnosti i sućuti i Ovidije posvetio dražesnoj Korininoj ptici iste kobne sudbine stihove u kojima naizgled iskreno iznosi golemu tugu svoje drage i pruža joj utjehu. Također preuzima motiv iz Katulovskog *Odi et amo* (*Mrzim i volim*) i potvrđuje univerzalnu tvrdnju da je između ljubavi i mržnje vrlo tanka nit:

*Psittácūs, Eōis imītātrīx ālēs āb Īndīs,
ōccidīt – ēxēquīās itē frēquēntēr, āvēs!
itē, piāē vōlūcrēs, ēt plāngitē pēctōrā pīnnīs
ēt rīgīdō tēnērās ūnguē nōtātē gēnās;
hōrrīdā prō māēsītīs lānīētūr plūmā cāpīllīs,
prō lōngā rēsōnēt cārminā vēstrā tūbā!*

*Papiga, ptica oponašateljica iz Indije, uginula je;
dođite na pogreb, sve vi ptice, dođite, pobožne
ptičice, i lupajte krilima o prsa i oštrom kandžom
izgrebite nježna lica; nakostriješeno perje
rašćerupajte mjesto žalobnih kosa umjesto dugačke
trublje nek odjeknu vaše pjesme.²⁷*

*Lūctātntūr pēctūsquē lēv(e) īn cōntrārīā tēndūnt
hāc āmōr hāc ōdīūm, sēd pūtō, vīncīt āmōr.
ōdērō, sī pōtērō; sī nōn, īnvītūs āmābō.
nec iūgā tāūrūs āmāt; quāē tāmēn ōdīt, (h)ābēt.
nēquītīām fūgīō – fūgīēntēm fōrmā rēdūcīt;
āvērōr mōrūm crīmīnā – cōrpūs āmō.
sīc ēgō nēc sīnē tē nēc tēcūm vīvērē pōssūm,
ēt vīdēōr vōtī nēcīūs ēssē mēī.
āūt fōrmōsā fōrēs mīnūs, āūt mīnūs īnprōbā, vēllēm;
nōn fācīt ād mōrēs tām bōnā fōrmā mālōs.
fāctā māērēt ōdīūm, fācīēs ēxōrāt āmōrēm –
mē mīsrūm, vītīs plūs vālēt īllā sūīs!
Pārcē, pēr ō lēctō sōcīālīā iūrā, pēr ōmnīs
quī dānt fāllēndōs sē tībī sāēpē dēōs,
pērquē tūām fācīēm, māgnī mīhī nūmīnīs īnstār
pērquē tūōs ōcūlōs, quī rāpūērē mēōs!
quīdquīd ērīs, mēā sēmpēr ērīs; tū sēlīgē tāntūm
mē quōquē vēllē vēlīs, ānnē cōāctūs āmēm!
līntēā dēm pōtīūs vēntīsquē fērētībūs ūtār, nōn
fācīt ād mōrēs tām bōnā fōrmā mālōs.
ūt, quām, sī nōlīm, cōgār āmārē, vēlīm.*

*Meni se u grudima bore i svako na svoju stranu
vuče: sad ljubav sad mržnja; ali čini mi se,
pobjeđuje ljubav. (Mrzio bih, kad bih uzmogao;
ako ne mogu ljubiti ću protiv volje: ni vol ne voli
jaram, pa ipak ima ono što mrzi.) Ja bježim od tvog
nevaljalstva, ali me odbjeglog vraća tvoja ljepota;
gnušam se tvojih grešnih postupaka, a ljubim tvoje
tijelo. Tako da ne mogu živjeti bez tebe, a ne mogu
ni s tobom, i očividno nisam ni svjestan svojih
molitava. Želio bih ili da si manje lijepa ili da si
više čedna: tako lijepu liku ne priliče opaki običaji.
Ono što si počinila zaslužuje mržnju, a tvoje lice
izaziva ljubav: jedna li mene kad je ona snažnija
od tvojih poroka. Kani se toga, preklinjem te
zajedničkim pravom postelje, svim bozima, koji su
tako često pustili da ih prevariš, tvojom ljepotom,
koja je meni poput velikog božanstva, i tvojim
očima, koje su zatravile moje. Kakva god budeš,
moja ćeš biti; ti samo izaberi, hoćeš li da te volim s
tvojom privolom ili da te bez nje volim. Prije bih se
s platnenim jedrima prepustio viorima nego da ne
poželim da te želim voljeti, pa makar i protiv svoje
volje.²⁸*

²⁶Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Beograd, 1986., 409.

²⁷Preveo: Tomislav Ladan, *II*, 6, 1 – 6, str. 54.; izvorno preuzeto sa: thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor2.shtml.

²⁸Preveo: Tomislav Ladan, *III*, 11 b, 1 – 20, str. 97./98.; izvorno: thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor3.shtml.

Pored sitnih temâ svakodnevnog ljubavnog života nalazile su se i krupnije – bolest, ljubomora, nevjerstvo – iza svega toga malo je prave ljubavi i ljubavne strasti. Lak i nestalan bio je ljubavnik Ovidije i nije pjevao veliku ljubav, jer je, čini se, nije ni poznao niti doživio:²⁹

*Nām dēsūnt vīrēs ād mē mīhī iūsquē rēgēndūm
 āūfērōr ūt rāpīdā cōncītā pūppīs āquā.
 Nōn ēst cērtā mēōs quāē fōrm(a) īnvītēt āmōrēs;
 cētūm sūnt cāūsāē, cūr ēgō sēmpēr āmēm.
 Sīv(e) ālīquāst ōcūlōs īn sē deiētā mōdētōs,
 ūrōr, ēt īnsīdīāē sūnt pūdōr illē mēāē:
 sīvē prōcāx ālīquāst, cāpīōr, quā rūstīcā nōn ēst,
 spēmquē dāt īn mōllī mōbīlīs ēssē tōrō;
 āspērā sī vīsūt rīgīdāsqu(e) īmītātā Sābīnās
 vēllē, sēd ēx āltō dīssīmūlārē pūtō...
 sīvē (e)s dōctā, plācēs rārās dotātā pēr ārtēs;
 sīvē rūdīs, plācītā (e)s sīmplīcītātē tūā.*

*Nemam snage sa sâ sobom vladam; nošen sam
 kao brodica gonjena vodom brzicom. Ne postoji
 određena ljepota koja izaziva moju ljubav: uvijek
 je stotinu razlogâ zbog kojih bih ljubio. Ako je
 neka oborila sramežljive oči, sav gorim, ulovljen
 njezinom stidljivošću; ako je neka razuzdana,
 zagrijem se što nije seljankuša i što mi pruža nadu
 da se valjamo u mekanoj postelji; čini li se pak
 oštrom, ženom što oponaša stroge Sabinjanke,
 pomislim da jedno glumi, a za drugim gine; ako si
 učena, sviđaš se što si obdarena rijetkim umijećima;
 ako neobrazovana, mila zbog svoje priprostosti.³⁰*

Pjeva Ovidije galantnu ljubavnu avanturu gospodskih salonâ i velikog Rima, neprestani lov, čas na ovu, čas na onu divljač. A tako je, kaže njegova pjesma, ne samo među ljudima, već i na nebu, među bogovima. Pjesnik kome je, kao i njegovim starijim kolegama poetama, prekratka noć u zagrljaju drage optužuje Auroru, boginju Zoru, da samo zato što je zavidljiva juri rano nebom što joj je mrzak njen prestari i sasušeni muž. U 13. elegiji I. knjige *Ljubavi*, elegiji Zori, kao i u drugim pjesmama gdje se javlja grčka mitološka priča, mitologija dopunjava i objašnjava, čas šaljivim, čas ozbiljnim tonom ljudski život. Čini se kao da se već nazire pjesnik velikog zbornika mitoloških priča, mada u *Ljubavima* mitologija ima samo ograničenu ulogu.³¹

*Iām sūpēr ōcēānūm vēnīt ā sēnīōrē mārītō
 flāvā prūnōsō quāē vēhīt āxē dīēm.
 Quō prōpērās, Āūrōrā? mānē! – sīc Mēmnonīs ūmbrīs
 ānnūā sōllēmni cāēdē pārētēt āvīs!
 nūnc iūvāt īn tēnērīs dōmīnāē iācūīssē lācērtīs;
 sī quāndō, lātērī nūnc bēnē iūncītā mēō (e)st.
 nūnc ētīām sōmnī pīnguēs ēt frīgīdūs āēr,
 ēt līquīdūm tēnū gūttūrē cāntāt āvīs.
 quō prōpērās, īngrātā vīrīs, īngrātā pūēllīs?
 rōscīdā pūrpūrēā sūpprīmē lōrā mānū!³²*

*Okeanom već dolazi zlatoplava od starog muža,
 dovozi dan na kolima pokrivenim injem. Kamo
 žuriš, Zoro? Sačekaj! Tako rano iz svečanog
 vrča u Memnonovoj³³ sjeni prinosi ptica svoju
 godišnju žrtvu. Sada mi prija ležati u njeznom
 zagrljaju moje drage. Sada je pripijena uz moje
 tijelo. Sad smo od sna ošamućeni, vani je baš
 studeno, a ptčica pjeva slatkim glasom. Kamo
 žuriš ovako neugodna i muškarcima i ženama? Zadrži
 malo grimiznom rukom rosate uzde!³⁴*

²⁹Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, Dd auctoribus romanis, Beograd, 1986., 409.

³⁰Ovidije, *Ljubavi*, II, 4, 7 – 18, str. 51. Preveo: Tomislav Ladan

³¹Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, 409.

³²thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor1.shtml, XIII, 1 – 10.

Tamo gdje Ovidije nešto dublje nego što je to njegov običaj ulazi u svijet ljubavnog doživljaja, riječ je o igri i pretvaranju, a nagomilane književne reminiscencije na Katulove i Sapfine poznate stihove često pjesmi oduzimaju neposrednost i uvjerljivost:³⁵

*Nōn ěgō, nē pēccēs, cūm sīs fōrmōsā, rēcūsō,
sēd nē sīt mīsērō scīrē nēcēsē mīhī,
nēc tē nōstrō iūbēt fīērī cēnsūrā pūdīcām,
sēd tāmēn, ūt tēptēs dīssīmūlārē rōgāt ...*

*Kad si već takva ti lepotica, ne branim , greši!
samo da ne moram ja za to siromah da znam.
Nadzor te ne sili moj da stidljiva budeš i čedna,
ipak, potrudi se, vaj! – takva da izgledaš bar ...³⁶*

Ponekad Ovidije umije da govori Tibulovim riječima o čistoj, iskrenoj i poštenoj ljubavi koja će do vijeka trajati premda takvo shvatanje ljubavi, razumije se, ne govori glasno iz svakog stiha njegove ljubavne pjesme:³⁷

*nōn mīhī mīllē plācēt, nōn sūm dēsūltōr āmōrīs:
tū mīhī, sīquā fīdēs, cūrā pērēnnīs ěrīs.
tēcūm, quōs dēdērīnt ānnōs mīhī fīlā sōrōrum,
vīvērē cōntīgāt tēquē dōlētē mōrī!
tū mīhī mātērīēm fēlīc(em) īn cārminā prāūbē –
prōvēnīēt cāūsā cārminā dīgnā sūā.*

*Ne dopadaju se meni hiljade njih niti sam prevrtljiv
u ljubavi, i ako postoji vjernost, ti ćeš mi biti briga
dovijeka sva. S tobom mi je živjet sve godine što su
mi dale niti sestara i umrijeti dok me ti oplakuješ.
Ti meni sebe pruži kao sretno štivo za pjesme i
nastaje pjesme dostojne svojega povoda.³⁸*

³³ Memnon, sin Titona i Aurore, kralj Etiopljanâ; pomagao je Trojance, ubio ga je Ahil. Poslije smrti mājka ga je pretvorila u pticu, a iz njegovog pepela nastalo je mnogo pticâ (Memnonidâ) koje svake godine lete iz Etiopije u Troju i bore se nad Memnonovim grobom.

³⁴ Preveo: Ibrahim Dupovac.

³⁵ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Beograd, 1986., 410.

³⁶ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Beograd, 1986., 410., Ovid. *Amor.* 3, 14, 1 – 4. Prev. Radmila Šalabalić.

³⁷ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Beograd 1986., 410.

³⁸ Ovid. *Amor. I, III, 15 – 20*, preuzeto s thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor1.shtml, Preveo: Ibrahim Dupovac.

4. 1. Ovidijeva misteriozna i senzualna Korina

Jedna od najzagonetnijih i najsenzacionalnijih ljubavnicâ svakako je Korina, koju je Ovidije proslavio svojom zbirkom elegijâ *Ljubavi*. Ona je njegova nepresušna inspiracija, Muza nad Muzama, u njoj je pjesnik utjelovio sve djevojke i žene te veliki Rim koji je za Ovidija metafora jedne velike ljubavnice. Korina simbolizira, što pjesnik u svojim stihovima portretira, ženski princip, ženstvenost, nježnost, osjećajnost, umiljatost, koketnost, gracioznost, nekoga ko mu pruža trenutke zadovoljstva, radosti i velike sreće u ljubavnom zanosu i zagrljaju uz mnoštvo prefinjenih riječi, šaputanja, smijeha, milovanja i slatkih poljubaca; s druge strane, ta ljepotica, vrlo često, nosi i naličje

Slika 3. Ovidije i Korina

medalje što se ogleda u prevrtljivosti, nestalnosti, velikoj krhkosti, mrzovoljnosti, odbojnosti, perfidnosti, svadljivosti, ljubomori i stvaranjem takvih scena, pa čak i u domenu materijalnog jer je velika ljubiteljica skupih darovâ i života na visokoj nozi. Mnogi istraživači, historičari književnosti i književni kritičari zastupaju tezu da je Korina tek pseudonim i da Ovidije nikada nije objelodanio Korinin pravi identitet što je još uvijek obavijeno velom tajne. Pretpostavljaju da je to Julija, prkosna Augustova kćerka, premda za to nema čvrstih dokaza. Ovidije i Korina su svoju burnu vezu održavali u Rimu. Pjesme posvećene senzualnoj ljubavnici Korini izazvale su vatreno oduševljenje kod rimske publike te su neki Ovidijevi obožavaoci ispisivali njegove stihove po zidovima. Ona je bila tašta koliko i dražesna, pribrana, burne i strastvene ćudi. Često se voljela poigravati s Ovidijem raspirujući strast, katkad i ljubomoru.

Prema predaji, zna se da je bila malo starija od pjesnika, a udata za *matorog izlapjelog teturavca*. Varala ih je obojicu. Kao zavisnica od luksuznog života, izbjegavala je muškarce koji nisu mogli da je izdržavaju i da joj priušte skupocjene poklone. Pretvarajući se da je ljubitelj konjskih trkâ, flertovala je sa džokejima na hipodromu. Voljela je svog mladog ljubavnika-pjesnika, a on je nju volio još više. Njihova duga veza pružila mu je obilje građe, istinsku sapunicu o zanosu, spletkama, opasnosti, lažima i komičkim obrtima. *Ljubavi* su i sjajan opis

unutrašnjeg mehanizma elitne rimske veze. Na banquetima bi Ovidije fantazirao kako će se zabavljati njih dvoje. Onda bi ga ona upozorila da joj dolazi i muž. Ovidije to nije očekivao i katkad je bio vrlo kivan. Bacao je teške kletve žarko želeći da njenom mužu to bude posljednje.

Predložio joj je šifre koje će samo njih dvoje razumjeti. Ona se treba pretvarati da je kreposna supruga te da pjesnika dotakne u stopalo dok prolazi. Dok gosti časkaju Ovidije bi joj slao tajne poruke podižući obrve ili ispisujući riječi u vinu. Korina je trebala dodirnuti obraz kad god pomisli na posljednji put kada su ljubovali ili se uštinuti za usnu resicu ako je ljuta na pjesnika. Obuzet ljubomorom Ovidije joj zabranjuje da pije iz čaše koju su dotakle usne njenog muža te da ne dopušta svome muž da je dodiruje i grli na banquetima.

Slika 4. Ovidijeva muza Korina

Ovidije ne može podnijeti pomisao na njenog muža dok su u intimnim trenucima. Želi da se ona pretvara da je frigidna kad je s njim i da ga tako skine s dnevnog reda i kad god je u prilici da izbjegava užitke tjelesne ljubavi. Preklinje boginju Veneru da mu usliši molitve da nijedno od njih dvoje, naročito Korina, ne uživaju u trenucima sladostrašća i da im krene po zlu.³⁹

Ovidije se naslađivao njenom fizičkom ljepotom i opisivao je do intimnih detalja što se naročito ogleda u njegovom neprikosnovenom talentu i tečnoj pjesničkoj dikciji u tom periodu njegove mladosti. Stihovi pete pjesme prve knjige *Ljubavi* u prijevodu Tomislava Ladana glase:

*Bijaše ljeto, upravo u podnevni sat dana, udove bijah opružio nasred postelje.
Prozor je jednim krilom bio odškrinut a drugim priškrinut, sa svjetlošću kakva je u
šumama, ili kakva je u svjetlucavu sutonu kada sunce zalazi ili kada noć odlazi a još se*

³⁹ Širom zatvorenih očiju – OVIDIJE i KORINA Jedna od najzagonetnijih i najsenzacionalnijih ljubavnica...Dostupno na: <https://facebook.com/paologes/photos/ovidije-i-korina/> (pristupljeno: 30. 04. 2022.).

nije pomolio dan. Takva svjetlost je prikladna plahim djevojkama, u njoj bojažljivi sram nalazi zaklonište.

Gle, Korina dođe ogrnuta raspasanom tunikom, a razdvojena kosa joj je padala po bijelom vratu, takva je kažu u ložnicu išla lijepa Semiramida i Laida⁴⁰ koju su mnogi ljudi ljubili. Zderah tuniku; onako tanka nije mnogo smetala, a ona se ipak kao borila njome pokriti; pošto se borila tako a ne hoteći pobijediti, pobijeđena je ne teškom mukom – izdajom svojom. Te razodjenuta tako stajaše pred mojim očima; na cijelom tijelu ne bijaše ni jedne greške: kakva ramena ugledah i pomilovah i kakve ruke! Kako sam skladne dojke stisnuo! Pod bespriječnim grudima kakav gladak trbuh! Kakvo mlađahno bedro! Zašto bih nabrojao pojedinosti? Ne vidjeh ništa što nije dostojno hvale, te je tako nagu pritisnuh uza svoje tijelo. Ono ostalo ko još ne zna? Izmoreni počivasm oboje. Davali meni bozi uvijek ovakvo podne!

Kada bi se ljubavnici posvađali Ovidije je umio da bude okrutan u izrugivanju, koristeći svoj britki jezik da potanko opiše Korinine nedostatke. Ovidija je kinjilo i ljutilo kad mu je Korina *zanovijetala* zbog poklona. Njegovi genijalni stihovi su najčudesniji dar koji svaka žena može da poželi. Korina nije za to marila. Ovidiju se gadila njena želja za opipljivim darovima. Hladno ju je savjetovao da ih prestane tražiti i dobiće ih jedino kad on bude raspoložen.

Plahoviti Ovidije priznaje kako je u žestokom gnjevu bio u stanju da izbičuje sopstvenog oca, pa čak i bogove. Često je bio veoma grub prema Korini. Bio je zaokupljen i mehanizmom održavanja veze. On i Korina su bili odlični stratezi, ali bespomoćni bez saradnje Nape, Korinine sobarice. Kao vječita posrednica, prenosila je pisma i zakazivala sastanke, često nagovarajući neodlučnu gazdaricu da se iskrade do Ovidijeve kuće.

Premda se Ovidije hvalisao da je u jednoj burnoj noći s Korinom doživio nekoliko vrhunaca sladostrašća, on je vrlo često patio od erektilne disfunkcije i impotencije na što se mnogo žalio. Razlog tome je vjerovatno trovanje olovom iz akvadukta.

Uprkos uzajamnoj strasti, Ovidije i Korina su jedno drugo varali. Jedne užasne noći kada je Korina zabranila Ovidiju da je posjeti, ona je u svojoj sobi bila s drugim, dok se on kao duh šunjao oko kuće. Pošto se njegov iscrpljeni suparnik ujutro najzad isteturao iz kuće, zatekao je poniženog Ovidija s nasađenim rogovima kako ga posmatra.

⁴⁰ *Semiramida*, glasovita asirska kraljica i ljepotica. *Laida*, ime dvaju korintskih heterâ glasovitih po ljepoti, dražesti i društvenosti. Ovidije poredi Korininu tjelesnu ljepotu s istočnjačkom kraljicom i kurtizanom najvećeg reda.

Kad god bi raskidali, ona bi mu sjela u krilo i umiljavala se dok je ne bi uzeo natrag, a bila je tako lijepa da bi se on uvijek istopio. U poeziji joj se obraćao i molio je da se ne razmeće nevjerstvom. Veli joj da je previše krasna da bi bila vrlo, jer su ljepota i vrlina nespojive. Nalaže joj da bar sakrije ljubavne ugrize, da sredi kosu i namjesti krevet prije nego što primi svog poetu.

Korina je ipak nakon par godina prekinula vezu s Ovidijem. Nije poznat pravi razlog te možemo samo nagađati. Možda se preudala po nalogu roditelja za nekog muževnog vojnika ili skorojevića s nezakonito stečenim novcem pošto je njen dosta stariji muž preminuo ili ju je Ovidije prevario na njene oči s ličnom frizerkom ili nekom drugom nezadovoljnom ženom ili zato što je Ovidije patio od učestale impotencije odnosno erektilne disfunkcije?!⁴¹

4. 2. Ovidijeva galantna didaktika

Ovidijeva je elegija, i to postepeno, sasvim napustila subjektivnost, glavnu dičnost rimske ljubavne elegije Tibula i Propercija. U *Ljubavima* lični doživljaj je više fiktivan nego stvaran. Korak do frivolne didaktike nije bio težak ovome pjesniku koji već u prvim svojim pjesmama dijeli pouke o ljubavnoj strategiji, premda je *Ljubavna tehnika* (*Ars amatoria* ili *Ars amandi*, u 3. knjige) sastavljena poslije dužeg prekida pjesnikove književne djelatnosti. Prešao je Ovidije četrdeseto ljetu kada je sastavio, godine 2/1 stare ere, ovo djelo u kome se pojavljuje kao učitelj ljubavi⁴², razumije se one i onakve ljubavi kakvu je i ranije pjevao, dakle učitelj lascivne ljubavi (*lascivi praeceptor amoris*). U uvodu čitamo nedvosmislene riječi da vještina treba da rukovodi ljubavlju (*arte regendus Amor*) i pjesnik nam kazuje da podučava na osnovu sopstvenog iskustva, da ta knjiga iz prakse proizilazi (*usus opus movet hoc*). A zatim ovaj iskusni pjesnik (*vates peritus*) prosipa obilno svoja znanja o tome kako se zadobija i kako se održava ljubav – razumije se ne baš dovijeka, jer Rim ima onoliko djevojakâ koliko je ribâ u moru i pticâ u lugu. Njih lovac treba da lovi na trgovima, na ulicama, u hramovima, na javnim kupalištima, na hipodromima, na banketima, na svetkovinama, a naročito u pozorištima:⁴³

⁴¹ Širom zatvorenih očiju – OVIDIJE i KORINA Jedna od najzagonetnijih i najsenzacionalnijih ljubavnica...Dostupno na: <https://facebook.com/padoges/photos/ovidije-i-korina/> (pristupljeno: 30. 04. 2022.)

⁴²Ovid. *Ars amatoria*. 1, 17; 2, 497.

⁴³ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, *Naučna knjiga*, Beograd, 1986., 414.

*Illīc īnvēnīēs quōd āmēs, quōd lūdērē pōssīs,
quōdquē sēmēl tāngās, quōdquē tēnērē vēlīs.
Ūt rēdīt ītquē frēquēns lōngūm fōrmīcā pār āgmēn,
grānīfērō sōlītūm cūm vēhīt ōrē cībūm,
āūī ūt āpēs sāltūsquē sūōs ēt ōlētīā nēctāē
pāscūā pār flōrēs ēt thymā sūmmā vōlānt,
sīc rūīt īn cēlēbrēs cūltīssīmā fēmīnā lūdōs:
cōpīā iūdīcīūm sāēpē mōrātā mēūm (e)st.
Spēctātūm vēnīūnt; vēnīūnt, spēctētūr ūt īpsāē...*

*Tu ćeš da pronađeš sve – i ljubav i prolaznu igru,
parče da dohvatiš tek, ženu za ceo svoj vek;
k'o što pridolazi stalno i vraća se povorka mravá,
prteć' u ustima svud zrnje, svoj nasušni trud,
il' k'o što pčele kad u gaj i mirisne pašnjake zađu
skupljaju s cveta na cvet majčine dušice med,
tako se sjate i žene na igre gde vrvi od sveta,
poslednje mode skup – izbor, da zbuni ti duh.
Dođu da vide; dođu da viđene budu od drugih.⁴⁴*

Polazeći od postavke da se svaka žena može osvojiti (*omnes posse capi*) Ljubavna tehnika Ovidijeva sva se sastoji od smišljene računice. Umjetnik ovu zahvalnu materiju pretvara u neobično privlačno djelo parodirajući ozbiljne priručnike (*artes*). A on ne drži slovo samo dokonjoj gospodi rimskoj, već u trećoj knjizi i *damama* sa kojima ima posla.⁴⁵ Fascinantan je i vrlo širok spektar i dijapazon Ovidijevih taktikâ i strategijâ u osvajačkim pohodima. Ovidije uvijek govori iz vlastitog iskustva iskreno, bez oklijevanja i okolišanja, nedvosmisleno i precizno. Ovidijev opus je unikatan i nisu mu uzori čak ni klasični grčki umjetnici pisane riječi.

Ko god nije shvatio umjetnost ljubavi, treba da pročita Ovidijeve pjesme i pomoći će mu da nauči voljeti. Kako je potrebna vještina za upravljanje brodom na moru s veslima i jedrima, čak i vještina za vožnju jednostavnih konjskih zapregâ, isto tako sve više vještina i umjetnosti je potrebno u tako delikatnoj i složenoj stvari kao što je ljubav. Te pjesme nisu za glupe i nezrele djevojke koje se stide muškaracâ niti za licemjerne udate žene koje pokrivaju noge ispod koljena vezenim porubom. Ovidije pjeva samo za one koji žele upoznati ljubav i samo ona zadovoljstva koja nisu u suprotnosti s prirodnim osjećajima. U tim pjesmama nema ni razvrata i zločina.⁴⁶

Dok je srce slobodno, svaki mladi muškarac treba odabrati djevojku kojoj će reći da mu se ona jedina sviđa. Neće nijedna sići s neba, niti letjeti na krilima vjetra, on ju treba pronaći, vidjeti svojim očima. Prvo, treba biti čvrsto uvjeren da ne postoji žena koja se ne može namamiti u ljubavnu mrežu i nema nepristupačnih ženâ. Ovakav čvrst stav i uvjerenje vodi do pobjede. Tajna ljubav nije ništa manje privlačna ženama nego muškarcima. Muškarac ne zna kako sakriti svoja osjećanja, a žena krije svoju strast. Zato treba biti hrabar, krenuti u bitku sa samopouzdanjem, i od hiljadu njih teško će se naći onâ koja će smoći snage da se odupre. Stidljivost odbaciti jer Venera i Fortuna vole hrabre i preziru kukavice. Žena i kad odbije udvaranje mnogo joj prija i laska takav podvig. Ne treba misliti da je ovdje potrebna rječitost. Elokvecija dolazi sâma kad se

⁴⁴ Milan BUDIMIR, Miron Flašar, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Beograd, 1986., 414.

⁴⁵ Ibid. (*Ars. Amat. I*, 91 – 99. Prevela: Radmila Šalabalić).

⁴⁶ Zanimljive činjenice iz Ovidijeve biografije. Dostupno na: icye.ru/bs/ovidii-biografiya-interesnye-fakty-ovidii-publīi-nazon-o-lyubvi-i-ne/ (Pristupljeno: 03. 05. 2022).

počne pričati. Muškarac treba igrati ulogu ljubavnika kao glumac u pozorištu i mora uvjeriti ženu u to što joj priča.

Svaka žena sebe smatra prijatnom, a najružnija sebe zamišlja lijepom. Često su se oni koji su se pretvarali da su zaljubljeni na kraju zapravo zaljubili. Uspješni komplimenti mogu prodrijeti u žensko srce. U njega se može prodrijeti neprimjetno poput potoka koji će postepeno isprati svaku barijeru. Ne prestajati hvaliti njenu kosu, lice, oči i zaobljene prste. Najskromnija žena je osjetljiva na pohvale njenoj ljepoti i uvijek je spremna poslušati ih. Čak i neiskusna djeвица brine o svojim čarima. Suze su veoma korisne u ljubavi. One su u stanju smekšati dijamant koji ničim drugim nije neuništiv. Ako neko ne može plakati, liti suze po volji, onda treba protrljati oči rukama, navlažiti ih vodom. Ali najvažniji su poljupci. Svaki manje-više iskusan ljubavnik zna koliku težinu strastveni poljubac daje nježnim riječima. Ako se voljena opire udvarač ju treba poljubiti na silu. Ona će početi da se opire, ogorčeno govoreći da to nije fer ili da je grubo. Ali, uprkos svemu tome, u duši će joj biti drago zbog njegove hrabrosti. Premda se takvo što naziva nasiljem, ali na kraju krajevâ žene vole ovakvu vrstu nasilja. To je njihova priroda. Svaka žena je sretna kada je u naletu strasti na silu zahvate. Ovo je dokaz ljubavi prema njoj. Nijedan poklon joj neće pružiti više zadovoljstva. Neiskusni mladi često misle previsoko o sebi. Zamišljaju sebe kao lijepu i atraktivnu i žele vidjeti žene pod svojim nogama. Tada se mora postupiti drugačije. Muškarac mora započeti udvaranje nježnim molitvama koje trebaju omekšati žensko srce, žene vole da ih pitaju.⁴⁷

Međutim, ako muškarac za svoje molitve naiđe samo na ponosni prezir, onda treba prestati sa svojim zahtjevima. Žene obično žele one muškarce koji ne obraćaju pažnju na njih. Također se sa prezirom odnose prema onima koji umiru od ljubavi prema njima. Tada ne treba biti uporan i muškarac će postati prijatniji i zanimljiviji za ponosnu ljepoticu. Ljubav treba da proдре do nje pod maskom bezazlenog prijateljstva. Bliski prijatelji vrlo su često postajali ljubavnici.

Izbjegavati svađe, oštre jezike i ljute nepromišljene riječi. Svađa odvaja muža od žene i ženu od muža. Muškarca i ženu ne ujedinjuje strogi zakon; njihov je zakon samo iskrena ljubav. Svojoj voljenoj prilaziti samo nježnim milovanjem, samo riječima koje su prijatne njenom uhu. Ljubav je slaba na početku, s vremenom postaje jača. Ne postoji ništa jače na svijetu od navike. Naš život se sastoji od navikâ. Da bi muškarac zagospodario srcem svoje voljene, ne smije se zaustavljati ni pred kakvim nevoljama, uvijek mora biti s njom. On treba uvijek biti u njenoj blizini i njegova ljubljena treba da uvijek čuje samo njegov glas pun oduševljenja i divljenja.⁴⁸

Postoji još mnogo savjetâ, idejâ, strategijâ i taktikâ što Ovidije nesebično i optimistično pruža mladim srcima željnim ljubavi. Ovidije je razradio vrlo tendenciozno i minuciozno sve moguće opcije i varijante koje bi mogle figurativno rečeno *piti vode i poći za rukom* u toj misiji osvajanja odnosno

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Zanimljive činjenice iz Ovidijeve biografije. Dostupno na: icye.ru/bs/ovidii-biografiya-interesniye-fakty-ovidii-publil-nazon-o-lyubvi-i-ne/ (Pristupljeno: 03. 05. 2022.).

okupacije nečijeg srca. Ako *ne upali jedan plan, jedna strategija*, može se pokušati s drugim; uvijek postoji, ako se dobro razradi i proračuna, *neki plan b, kec ili as u rukavu*. Samo treba biti uporan i strpljiv i unaprijed stvoriti predodžbu da se ne bi trebalo i ne bi smjelo odustati.

Ovidijeva fragmentarno sačuvana pjesma *Kozmetika lica (Medicamina faciei ili De medicamine faciei)* sastavljena je u isto vrijeme i u istom duhu kao i *Ljubavna tehnika*. Sve što je propovijedao Ovidije bilo je potpuno suprotno planovima Augustove obnove starorimskih običajâ i vrlinâ. Ovidije to nekako naivno i sâm saopštava kada oduševljeno proslavlja savremenu eleganciju i mondenski život:

Prīscā iūvēnt āliōs, ěgō mē nūnc dēnīquē nātīm *Prošlost nek voli ko hoće! Ja čestitam sebi, što danas*
grātūlōr: hāēc āētās mōribūs āptā mēis... *rođen sam, doba je to sasvim po ukusu mom.*⁴⁹

Ovidije je bio i pod udarom kritike. Kao odgovor sastavlja pjesmu *Lijekovi od ljubavi (Remedia amoris)*. Tu se pjesnik okreće protiv ljubavi, iako sâm kazuje da daje tek uputstva onima koje je ljubav unesrećila. Eklektički povezuje kiničku osudu ljubavi s epikurskom osudom strasti. Ali sve to ostaje u granicama već poznate tematike, pa *Lijekovi od ljubavi* stvarno samo nastavlja *Ljubavnu tehniku*. Kao što se čistom računicom može ljubav izazvati, tako se ona može i suzbijati. Pjesnik prosto okreće ranije iznijete stavove i sve je to nanovo prilika za frivolne pričice i cinične primjedbe pune oštrih zapažanja i oštrih mjestâ zaodjenutih u lijepe stihove. Ne zazirući po starome od lascivnosti i naturalističkog detalja, Ovidije svojim kritičarima prosto odgovara da ljubavna pjesma mora biti erotična, a naročito pouke o ljubavnoj problematici. Oslanjajući se na stvarnost rimskog gospodskog života monden Ovidije opet prelazi preko svega što čini osnovu Augustove restauracije.⁵⁰

Vrlo često u ljubavi biva i njene mračne strane. Desi se da se zaljubljenom ne uzvрати na udvaranje i ljubav, da doživi katkad i surovo odbacivanje koje vodi u razočarenje, bol, patnju i čežnju koji se ne mogu obuzdati i koji umiju biti nepodnošljivi. Razlogâ je tu mnogo: nepodudarnost u temperamentu, različite naravi, razne mane i nedostaci prvenstveno u tjelesnom aspektu, gordost, umišljenost, arogantnost i prepotentnost, klasni status, sklonost ka

⁴⁹ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Naučna knjiga, Beograd, 1986., 415., Ovidije, *Ars amatoria*, 3, 121–122, Prevela: Radmila Šalabalić.

⁵⁰ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Naučna knjiga, Beograd, 1986., 415.

materijalnom u lukrativnom⁵¹ kontekstu, loša procjena u strategijama i potezima, itd.; a povrhu svega tu je manjak iskustva odnosno nepoznavanje ljudi, svijeta i života naročito kod omladine, neizgrađenost osobnog profila i čvrstina ličnosti u duhovnom domenu i što sve to potvrđuje univerzalna latinska sentenca *Usus magister egregius*. (*Iskustvo je izvrstan učitelj*). Glede ovakve problematike Ovidije nije sjedio skrštenih ruku figurativno rečeno budući da je unesrećenima i frustriranim u ljubavi ponudio svoj protuotrov kao pravi dobronamjerni i iskreni humanista i didaktičar. Kroz njegove prve stihove u *Lijekovima od ljubavi* uočljivi su čak i fatalni ishodi: neki su ljubavnici stavljali omču oko vrata i objesili se, drugi su probili vlastite grudi tvrdom željezom, itd. Takvi tragični svršeci su bili veoma česta pojava u Ovidijevo vrijeme te, naravno, u svim epohama, kulturama i civilizacijama otkad je svijeta i ljubavi u njemu.

Ovidije poziva prevarenu mladež koju je posve izdala vlastita ljubav da dođu na pouku. Ta mladež će se naučiti liječiti od onoga u koga se naučila voljeti. Na istoj zemlji rastu ljekovite i škodljive trave i često je koprivi ruža najbliža. Probitačno je ugastiti divlje plamenje i ne dopustiti da srce robuje vlastitim slabostima.

*Muškarci bi se pod pjesnikovim vodstvom morali paziti opakih strasti i da lađa pravo plovi s posadom (metaforički: **jednosmjernan put ka spasu i izbjavljenju**). Poetu Nazona je trebalo čitati kada su se učili ljubiti; istog tog Nazona i sada valja čitati. Dok se još može i muškarčevo srce diraju tek skromni osjećaji, ako mu se neka djevojka ili žena ne sviđa, ima zaustaviti nogu već na prvome pragu: neka zgazi dok je još mlado zlo sjemenje iznenadne boljke.*

*Vrijeme u svemu daje snage. Hitrim razborom promotriti kakvo je ono što muškarac ljubi, i izvući vrat ispod jarma koji bi njega mogao žuljati. Oduprijeti se već na početku (čuveno Ovidijevo geslo i poznata sentenca *Principiis obsta!*). Kasno se ljekarija pripravlja kad je bolest već uzela maha zbog duga oklijevanja. Nego požuriti i ne čekati na satove što će doći: tko nije pripravan danas, sutra će biti još manje. Svaka ljubav vara i okrepljuje se oklijevanjem: idući dan je najzgodniji za nečije oslobođenje.*

Prije svega izbjegavati besposlicu. Ona nagoni na ljubav; ona čuva ono što je učinila; ona je uzrok i hrana tomu zabavnu zlu. Ukloniti besposlicu, i propada Kupidonov lúk, dok mu zublja leži prezrena i bez plama. Kao što se platana raduje vinu, jablan vodi, a trska močvarnu zemljištu, tako Venera voli dokolicu: onaj koji traži kraj ljubavi (ljubav se pred poslom povlači), posla nek' se lati, i bit će siguran.

Opuštenost, prekomjeren san koji nitko ne prekida, kockanje i obilnim vinom natopljene sljepoočnice oduzimaju duši, i bez rane, svu snagu; i neopreznima se prikrada prepredeni Amor. Taj dječak rado prati nerad, a mrzi marljive: stoga treba zaposliti besposlen um onim što će ga zaokupiti. Postoje sudišta, postoje zakoni, postoje prijatelji koje treba braniti: tada poći po blistavim taborima građanske toge. Ili se latiti

⁵¹ Lukrativan (lat. *lucratus*): stečen, ušteđen, dobitan, koristan, unosan, rentabilan.

*mladenačkog poziva krvavog Marsa (metaforički: vojna služba i vještina): i naslade će mladom muškarcu okrenuti leđa.*⁵²

Selo i seoski posli također raduju dušu; svaka briga ustupa pred brigom oko zemlje. Narediti pitomim bikovima da podmetnu pod teret šije kako bi svijeni lemeš (ràlo) ranio tvrdu zemlju; posijati u preokrenutu zemlju Cererino sjeme (žitarice), koje će njiva uzvratiti obilnim kamatama; promatrati grane što su se svile pod teretom voća, tako da drvo jedva nosi ono što je samo rodilo; promatrati potoke što protječu s radosnim žuborom; promatrati ovce što pasu bujnu travu.

Često pomišljati na postupke svoje grešne djevojke i iznijeti sebi pred oči svojnena počinjena zla, da ima i ovo i ono, ali nije zadovoljna ni tim plijenom. Pohlepnicajedovela očinski dom pod bubanj (tj. pod dražbu). Zaklinjala se i tako zakleta je ipak prevarila svog dragoga, a kolikog ga je puta pustila da leži pred njezinim vratima! Sâma druge ljube, a mrska joj je ljubav njenog dragana. Neka se muškarcu zbog svega toga ogorče osjećaji, toga se sjećati, tu potražiti sjemenje svoje mržnje. Neka nebo dâ da se u tome uzmogne biti rječit?! Treba i malo patiti i tako će muškarac sâm od sebe postati govorljiv.

*Onaj koji ljubi neka zna da usamljena mjesta škode i treba se čuvati usamljenih mjestâ. Kamo pobjeći? Muškarac će biti sigurniji u gomili. Samoće mu ne trebaju (samoće uvećavaju strasti); a mnoštvo će mu pružiti pomoć. Turoban će on biti bude li sâm, i pred oči će mu izlaziti lik napuštene gospoje, kao ona sâmajednego Febovo doba (sunce, dan, sunčan dan): tada nema prijateljske gomile koja bi mu ublažila tugu. I ne izbjegavati razgovor, i ne zatvarati vrata, i skrivati u mraku uplakano lice; imati uvijek na umu kakvoga Pilada kojemu je do Oresta (**Pilad i Orest su simbol pravog, iskrenog i iskonskog prijateljstva**): u tome će biti nemala pomoć od prijateljstva.*⁵³

Fascinantan je kod Ovidija i ostali vrlo šaroliki spektar u *Lijekovima u ljubavi* u kojima se nalazi prava mala riznica, nepresušan izvor, idejâ, korisnih savjetâ, taktikâ i strategijâ... uz mnoštvo aluzijâ, paralelâ i poredbâ sa mitološkim svijetom, događajima i situacijama u toj dimenziji. Ovidije je nanovo pokazao svoju unikatnu stilsku bravuru i majstorstvo stiha. Svako, shodno svojoj naravi i strukturi ličnosti, može za sebe naći lijeka i oporaviti svoje namučeno srce i dušu, podići se iz ambisa, opet smoći snage i krenuti dalje stazama života.

4. 3. Koncept ljubavi u Heroidama (Legendarnim ljubavnicama) i Preobrazbama

Tema *Heroidâ* u potpunosti odgovara žanru elegije – irelevantnost (neznatnost, sporednost) herojskog, sumorno raspoloženje, zaplet koji se vrti oko nesrećne ljubavi. Elegijski pjesnik slavi svoje lične patnje, žali se na nevjerstvo, izdaju, nedostatak ljubavi. Ipak, *Heroide* se

⁵² Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imenâ i pojmovâ: Tomislav Ladan, pogovor: Veljko Gortan, Znanje, Zagreb, 1973., 182, 183, 185.

⁵³ *Ibid.*, str. 186., 189., 197. i 198.

ne mogu okarakterisati samo kao elegije. Ovidije je, prije svega, primijenio arhitektoniku subjektivne ljubavne elegije na dva načina: koncentrirao se na ženska osjećanja umjesto na osjećanja pjesnika – ljubavnika i na njegove doživljaje – i izabrao je da modernizuje herojsku situaciju umjesto da heroizira svakodnevnu. Ovidijeve junakinje pišu pisma koja prerastaju u snažan monolog, ispunjena različitim raspoloženjima i osjećanjima. Epistolarna forma pjesama omogućava heroinama da sebe ponovo definišu kao važne ličnosti u mitu dajući im glas i dubinu. Kroz njihov monolog saznaje se početak i kraj ljubavne priče u kojoj one sada imaju aktivnu ulogu, a muškarci pasivnu. Pisac kroz monolog aranžira priču onako kako je on vidi, tako da epistolarna tehnika i kod Ovidija problematizuje granice između fikcije i realnosti. Ovidijeve junakinje trebale su uvesti čitaoce u svoju tugu, samo što su u ovom slučaju adresanti i adresati fiktivni odnosno izmišljeni: njihov zavičaj je mit, domovina – književnost.⁵⁴

U *Heroidama* je Ovidije prigušio svoj glas i pretvorio ga u autentične ženske glasove. Premda svjesni da ih je zavela pjesnikova imaginacija, čitaoci ostaju zarobljeni u saosjećanju sa njihovom nesrećom, pogotovo što se zna da pisma neće promijeniti situaciju koja ih primorava da pišu. Kroz intimne monologe čitaoci učestvuju u patnji Ovidijevih junakinjâ, sanjare i maštaju sa njima sve vrijeme izgarajući u ljubavi. *Penelopa* piše *Odiseju* da bi svoje pismo dala svakom moreplovcu koji svrati na Itaku u nadi da će ga on, ukoliko ga negdje sretne, dati Odiseju; *Arijanda* piše *Tezeju*, iako je sâma na napuštenom ostrvu i nema nikakvog načina da mu pismo isporuči; kao ni *Didona Eneji*, iako ne zna kuda se zaputio. Što se junakinjâ tiče, one više žele ponovni sastanak i obnovu ljubavi za čime iz dubine duše čeznu nego mogući odgovor. Tome svjedoči Penelopino uvodno osjećanje:⁵⁵

Nīl mīhī rēscrībās, āt tāmēn īpsē vēnī!

Ništa mi ne odgovaraj, samo dođi!

Ovidije u svakom trenutku uzima u obzir fizički akt pisanja zato što su njegove heroine ne samo ostavljene žene već i pisci: njima je data mogućnost da preoblikuju svoju priču. Pismo mora biti poslano nekome, ali ono zapravo govori o njima, a ne o čovjeku kome je ono upućeno. Svaka heroina postavlja u tekstualni centar odsutnog heroja kome piše. U stvari, ona oko njega

⁵⁴ *Lucida intervalla* 49 (2020).indb - REFF. Dostupno na: reff.f.ba.ac.rs/bitstream/id/1699/3068.pdf (Pristupljeno: 05. 05. 2022.).

⁵⁵ Ibid.

pažljivo oblikuje svoju pripovijest i ističe ono što će ostaviti utisak na njega. Ljubljenik je stalno u njenim mislima, on joj daje motivaciju, svrhu odnosno smisao života, ali je zapravo samo instrument pomoću koga čitaoci doživljavaju nju sâmu. Ovidijeva heroína sve vrijeme pažljivo i svjesno manipuliše konvencijama i opštim mjestima književnog pisma u cilju samoprezentacije.

Što se više čitaju *Heroide*, to se sve više uviđa da su Ovidijeve junakinje, umjesto antičkih, postale moderne žene koje koriste ubjedljive argumente. Stvara se užitek čitajući kako Ovidije od dostojanstvenih i uzvišenih ženâ epa pravi svoje savremenice. Apeluje na ljudskost čitalacâ, strana mu je strogost i rigidnost na kojoj počiva ep. Dok Vergilijeva Didona ostaje u tragičnom raspoloženju, Ovidijeva ga doseže, ali se ona vraća nježnijem osjećanju, spoju ljubavi i žaljenja za njom. I u *Legendarnim ljubavnicama* pjesnik Ovidije zastupa Katulovo dvojstvo u njegovoj ljubavi *odi et amo* (*mrzim i volim*). Čak i kada Didona kaže da će izvršiti samoubistvo, čitaocu se čini da će radije sjesti i napisati još jedno pismo.

Kada se čita Ovidije, slavni karakteri iz mita i književne tradicije žive na potpuno nov način. Ovidije ne ponire duboko u mit, ne vjeruje u čudesa i ne zamara svoju čitalačku publiku pojedinostima iz mitologije. On želi nov doživljaj u okviru onoga što je već dobro poznato.

Dan-Bjađo Konte, vrsni poznavalac rimske književnosti i kritičar, daje svoj osvrt:

S jedne strane, iz književne tradicije preuzima Ovidije velike teme te, pritom, daje prednost situacijama i aspektima koji su pogodniji za novi kontekst a, s druge strane, te rukopise prerađuje i mijenja im perspektivu tako što predaje riječ ženi i omogućava joj da izrazi ono što je do sada prećutivala ili žrtvovala. Istraživanje ženske psihologije (jâk Euripidov uticaj), nesumnjivo je jedan od najvažnijih aspekata djela Legendarne ljubavnice.⁵⁶

Ovidijeve mitske junakinje su njegove savremenice, ali bi mogle biti i zaljubljene žene iz našeg vremena. To je svakako samo jedan od aspekata koji mu je podario književnu besmrtnost koju je pjesnik umio predosjetiti.⁵⁷

⁵⁶ MARIČIĆ, Gordan, ŠAJIN, Željka, TODOROVIĆ, Mirjana, ČITAJUĆI NANOVO TUĐA PISMA: MITSKI SVIJET OVIDIJEVIH HEROIDA, u: *Lucida intervalla* 49 (2020). Indb - REFF. Dostupno na: reff.f.bg.ac.rs/bitstream/id/1699/3068.pdf.

⁵⁷ Ibid.

Ovidije, *majstor pripovijedanja*, sa mnogo čari i sa ne manje erotike stvorio je djelo po ukusu one iste publike koja je željna lake i umjetnički lijepo uobličene lektire oduševljeno je prihvatila njegove ljubavne i ljubavno-didaktičke pjesme. U *Preobrazbama* popularno nazvane još i *Metamorfoze* najviše i ima priča o ljubavi, jer ljubavna tematika dominira, jednostavnoj i naivnoj ili, češće, nastranoj i čudovišnoj, priča o bračnoj vjernosti i zločinačkom izdajstvu, tihoj sreći i razornoj strasti.⁵⁸ Pojam ljubavi u *Preobrazbama*, čini se, razlikuje se od lika do lika. U jednom slučaju bog u liku muškarca očajnički traga za određenim tipom žene i vrlo je tvrdoglavo uporan sve dok ju ne pridobije. U drugom slučaju božica se duboko brine za muškarca i nastoji ga zaštititi od opasnosti. Zatim, postoje dvije osobe za koje je sklopljen dogovor oko vjenčanja, a njih dvoje ne mare mnogo za to. Ovidije ismijava koncept braka i skladne koegzistencije između polova. Muškarce i žene poetski portretira kao zasebna bića naglašenog individualizma koja nemaju izrazitu želju za suprotnim spolom. U *Preobrazbama* u ljubavi skoro nikada ne dolazi do sretnog kraja. Često se pojavljuje negativan ishod, nerijetko i fatalan, nego li pozitivan. Pet glavnih potkategorijskih uzroka proističe iz ljubavlju izazvanih preobraženja: seksualni susreti, bijeg, tuga, kazna i romantična ljubav.

Muški bogovi ispoljavaju ljubav prema ženama smrtnicama nasilno. Ima raznih seksualnih susreta i uobičajena su pojava u pričama o *Preobrazbama*. Dva ponovljena susreta su prisilni odnosi koji rezultiraju trudnoćom. Prisila je zabrinjavajuće prisutna i raširena u radnjama u *Pretvorbama*. Npr., u 6. knjizi *Terej* siluje sestru od svoje žene, *Filomelu*, koja se na kraju, skupa sa svojom sestrom pretvara u pticu koja bježi. Također, postoji i slučaj kada se *Mira* zaljubljuje u rođenog oca, te mu se uz pomoć svoje dadilje približila u sitne sate noći. Kada je *Kinir* saznao da je u tami bio počinio incest sa svojom kćerkom, htio ju je isjeći mačem, ali ona mu je ona utekla i lutala unaokolo, dok ju bogovi nisu pretvorili u stablo koje rađa dijete.⁵⁹

Mnogi likovi u tim pričama doživljavaju transformaciju u pokušaju bijega od osobe, boga ili situacije. Osim prisilne ljubavi, preobraženje može biti proizvod romantične, uzajamne ljubavi. Romantična ljubav je obostrana sila koja može okončati tragično ili sretno, ali se uglavnom fokusira na isticanje snage koju je ta ljubav imala. Npr., ljubav *Venere i Adonisa*; Adonis nije poslušao Venerinu opomenu te ga je rastrgao vepar. Njegova krv se pretvorila u

⁵⁸ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, Pregled rimske književnosti, De auctoribus romanis, Beograd, 1986., 419.

⁵⁹ Love and Transformation in Metamorphoses, na: *Literature Essay Samples*. 14. 03. 2019. Dostupno online na: <https://literatureessaysamples.com/love-and-transformation-in-metamorphoses/> (pristupljeno: 07. 05. 2022.).

lijepo crveno cvijeće. Venera je u anemoni sačuvala njegovu krv da predstavlja njenu vječnu ljubav prema njemu. *Medejina* ljubav prema *Nazonu* navodi ju da se okrene protiv oca i porodice. *Scilina* ljubav prema *Minosu* nadahnjuje ju na izdaju svog oca i naroda stranoj vojsci. *Deukalion* i *Pira* nisu podnosili razdvajanje kao i *Baukida* i *Filemon* koji izražavaju želju da umru ako im partner umre. Tu su još i nježni i brižni ljubavnici *Keik* i *Alkiona*, koji svoju sreću porede sa srećom bogovâ; tu su i nastrane odnosno perverzne ljubavi – *Narcis* koga očarava sopstvena slika u odrazu izvorske vode, *Pigmalion* zaljubljen do ludila u kip koji je sâm stvorio, *Hermafrodit* s kojim se čudesno sjedinila *Salmakida*, nimfa istoimenog izvora, stvarajući tako dvopolno biće; ipak je takva ljubav benignija za razliku od incestuozne i nasilne.

Pored senzualnosti i erotike stoji idila i romantika o kojoj je već bilo pomena, a sirovi i neumoljivi likovi i okrutne povijesti u pjesmama mahom gube svoju prvobitnu grubost i tragiku bar u konačnom preobraženju. Tako u priči o *Kalisti*, koju je *Jupiter* pretvorio u mečku, Ovidije blagim humorom, ali dirljivo slika pokrete i sudbinu životinje svjesne svoje ljudske prošlosti, životinje koja više nema riječi da iskaže svoju ljudsku misao da je njen ljubavnik *Jupiter* bio nezahvalan i nemilosrdan prema njoj. U ovoj priči, kao i u mnogim, konačni preobražaj ima donekle karakter nagrade i *hepienda*⁶⁰, tako važnog za pjesništvo ove vrste. Ima u tome i nekakva humanizma i moralizma čak i u povijesti o lijepom, egocentričnom dječaku *Narcisu* koji nikom nije htio da uzvрати ljubav, pa se za kaznu morao zaljubiti u svoj lik u ogledalu vode.⁶¹

Postoje i primjeri tragičnih ljubavi u *Preobrazbama*. *Orfej* i *Euridika* je jedna od mitoloških priča koja govori o velikoj ljubavi i gubitku, i ne samo o tome šta znači za osobu kad njegova ljubav umre, već i o tome šta je sve ta osoba spremna žrtvovati samo da bi bila još jednom s voljenom osobom. *Orfej* pokazuje da u ljubav i osjećaje treba vjerovati čak i onda kada to izgleda nemoguće, ali ponekad je i povratak voljene osobe nemoguć.

Društveno prihvatljiva ljubav, kao ona između *Pirama* i *Tizbe*, također nije garancija za sreću. Priča o *Piramu* i *Tizbi* govori o ljubavi dvoje mladih koji su počinili samoubistvo. Premda su *Piram* i *Tizba* prikazani kao obični mladi ljudi koji se mnogo vole, njihova priča međutim nagovještava mračniju stranu ljubavi. U *Preobrazbama* ljubav se najčešće opisuje kao istinska i iskonska pokretačka sila transformacije. Ovidije pokazuje i daje na znanje da ljubav ima moć

⁶⁰ Engl. *happy end*, sretan kraj, sretan završetak.

⁶¹ Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, 423-424.

nad svima – i običnim smrtnicima i božanstvima. Niko ne može izbjeći posljedice smrti ili se oduprijeti opasnosti i bijedi na koje ljubav često tjera ne samo obične ljude odnosno smrtnike već i svevišnje.

U Ovidijevim stihovima koji su potekli iz pera za njegova izgnanstva ima i mnogo nježnosti, topline, iskrenosti, žala, nostalgije, velike dobrote i plemenitosti. Ti stihovi obiluju ljubavlju, onom najuzvišenijom, najveličanstvenijom i najafektivnijom odnosno najosjećajnijom:

*nēc strīps prīmā fūī; gēnītō sūm frātrē crēātūs,
quī trībūs āntē quārtēr mēnsībūs ōrtūs ērāt
.Lūcīfēr āmbōrūm nātālībūs āffūīt īdēm:
ūnā cēlēbrātā (e)st pēr dūō lībā dīēs;
hāēc ēst ārmīfērāē fēstīs dē quīnquē Mīnērvāē,
quāē fīērī pūgnā prīmā crūēntā sōlēt.
prōīnūs ēxcōlīmūr tēnērī, cūrāquē pārēntīs
īmūs ād īnsīgnēs Ūrbīs āb ārtē vīrōs.
frātēr ād ēlōquīūm vīrdī tēndēbāt āb āēvō,
fōrtiā vērbōsī nātūs ād ārmā fōrī;
āt mīhī iām pūērō cālēstīā sācrā plācēbānt,
īnquē sūīm fūrtīm Mūsā trāhēbāt ōpūs.
sāēpē pātēr dīxīt 'stūdīūm quīd īnūtlē tēmtās?
Māēōnīdēs nullās īpsē rēlīquīt ōpēs.'*⁶²

*Nisam bio prvorođenac, rođen sam poslije brata
koji je došao na svijet dvanaest mjeseci ranije.
Istog dana u godini proslavljali smo nas dvojica
rođendane dijeleći samo jedan zajednički kolač;
tad je pet dana trajala svetkovina u čast Minerve
obojene u crveno i ukrašene bojnim znamenjem.
Otac nas je od malih nogu vrlo brižno odgajao i
vodio bi nas u Rim kod izvrsnih ljudi od umijeća.
Brat je od svoje mladenačke dobi težio rječitosti,
rođen za snažno oružje rječitog foruma; a meni
se još kao dječaku sviđala služba nebesnicima,
potajno me je Muza namamljivala u svoje djelo.
Često je otac govorio: "Čemu ta rabota bez čara?
Ni Meonjanin⁶³ ne ostavi ništa od bogatstva."⁶⁴*

U ovim stihovima osjeća se izrazit oblik i vrsta ljubavi koju su drevni Grci zvali *storge* odnosno porodična ljubav u kojoj je vrlo primjetna roditeljska brižnost, bezuvjetnost, krajnje nesebična predanost odnosno posvećenost, jedna prava porodična harmonija, idila i sloga među njenim članovima kao i *ludus*, vrlo prikladna latinska riječ za razigranost, bezbrižnost, beskrajnu djetinju sreću i radost, ljubav koja je svojstvena mladim nevinim i neiskusnim bićima kakva su djeca. Ovidije u ovim stihovima oslikava svoje prelijepo i razdragano djetinjstvo sa svojim godinu dana starijim bratom koji je nažalost preminuo vrlo mlad u svojoj dvadesetoj godini što je na Ovidija ostavilo veoma dubok trag i ranu koja nikada nije u njegovom srcu do kraja zacijelila.

Od mnogih Ovidijevih pjesama posebno se izdvaja jedna iz zbirke a to je tužbalica za pjesnikom Tibulom, vrlo iskrenog tona, mada prezasićena mitološkim detaljima i aluzijama. U pjesmi ima prave prijateljske i bratske ljubavi, vrlo iskrene i plemenite. To je ona ljubav što su je

⁶² thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia4.shtml (10, 9 – 22).

⁶³ Meonjanin, glasoviti grčki pjesnik Homer.

⁶⁴ Preveo: Ibrahim Dupovac.

stari Grci zvali *philia* a koju karakterišu privrženost i povezanost stečene poslije raznih iskustava:

Ako je mājka oplakivala Memnona, ako je mājka plakala za Ahilom, i ako su i velike božice ganute tužnom smrću, onda i ti plačna Elegijo, nedostojne raspleti kose: ah, odveć istinito bit će ti sada ime. Onaj pjesnik tvojega djela, slava tvoja, Tibul, izgara sada na visokoj posmrtnoj lomači. Gle, kako dječak Venerin nosi izvrnut tulac i slomljen lûk i zublju bez svjetla; vidi kako žalostan ide opuštenih krilâ i gole grudi udara otvorenom šakom. Suze mu škrope vlasi raspuštene po vratu, a usta mu odjekuju jecajima. Kažu da je takav bio na pogrebu brata Eneje, kada je, lijepi Jule⁶⁵, izašao iz tvoje kuće. Venera nije ništa manje ožalošćena Tibulovom smrću nego što bijaše kada poginu mladić od kljove bijesnoga vepra. Nas zovu svetim pjesnicima i štíćenicima bogovâ, a neki čak misle da u nama prebiva sâmo božanstvo. Dakako, sve sveto obesvećuje nemila smrt; mračne ruke ona polaže na sve. Od kakvog je potjecao oca i od kakve mājke Tračanin Orfej, koji je pjesmom krotio divlje zvijeri? Isti je otac u dubokoj šumi tugovao za Linom, zazivajući njegovo ime uz zanimjelu liru. Dodaj još Homera, od kojega kao iz vječnoga izvora napajaju se pjesnička usta pijerijskom vodom: i njega je dan smrtni utopio u mračnome Avernu; pohlepnim pogrebnim lomačama izmiču samo pjesme. Pjesnikovo djelo traje, slava mukâ trojanskih i ono sporo tkanje što bijaše rastkivano noćnom varkom: tako će i Nemezi⁶⁶ ime trajati, tako će i Deliji⁶⁷ ime trajati, jednoj kao nedavnoj, a drugoj kao trajnoj ljubavi. Od kakve su vam sada koristi žrtve? Čemu vam sada koriste egipatske molitvene čegrtaljke? Što je vrijedilo sada ležati u praznoj postelji? Kada nam zla kob odnosi najbolje (oprostite na priznanju), potresen bih pomislio da bogova i nema. Živi pobožan: umireš i pobožan; poštuj svetinje: još dok im tako žrtvuješ, smrt te iz teškog hrama odvlači u praznu grobnicu. Vjeruj u dobre pjesme: i gle, Tibul je mrtav; od svega jedva da je ostalo malo žara. Zar nije i tebe, sveti pjesniče, proždrla vatra s pogrebne lomače, i nije se plašila nahraniti se tvojim grudima? Plamenje koje na sebe može preuzeti takav grijeh, moglo bi sažeći i sâme zlatne hramove svetih bogova. Odvratila je lice u bolu i ona što vlada gradom eričkim; i neki pripovijedaju kako nije mogla suzdržati suze.⁶⁸

Ali je bolje i ovako nego da je u feačkoj nepoznatoj zemlji pokopan u nedostojan grob. Ovdje je barem mājka mogla pokojniku zaklopiti oči i prinijeti posljednje žrtve njegovu pepelu; a isto tako u žalosti zajedno s mājkom i sestra raspuštenih kosa, a i Nemeza i ona tvoja prva dragana, prinesoše svoju ljubav na tvoj odar. Spustiv se, Delija reče: "Sretno smo se ljubili: dok sam ti ja bila oganj, ti si živio." A Nemeza opet reče: "Zašto ti tuguješ zbog mojega gubitka? Umirući, on je mene držao malaksalom rukom". Ako od nas ostaje nešto osim imena i sjene, Tibul će biti u dolini elizijskoj. Ovjenčavši

⁶⁵Jul (Askanije), sin Eneje, osnivača Rima.

⁶⁶Nemeza, Tibulova ljubavnica.

⁶⁷Delija, ime Tibulove ljubavnice, njegova prva velika ljubav, Muza i inspiracija.

⁶⁸Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskoga i tumač imenâ i pojmovâ: Tomislav Ladan, pogovor: Veljko Gortan, Znanje, Zagreb, 1973., 92., 93. i 94.

mladenačko čelo bršljanom, zajedno sa svojim Kalvom⁶⁹, susrest ćeš se s njim, učeni Katule; a i ti, ako je lažna optužba da si bio neobziran prijatelj, Gale, koji si bogat i srcem i dušom. Ovi će biti prijatelji tvoje sjene, ako od tijela ostaje neka sjena; uvećat ćeš broj blaženika, štovani Tibule. Kostí pokojnika, molim se, počivajte zaštićene u žari i neka zemlja, pjesniče, bude laka pepelu tvojem!⁷⁰

⁶⁹Kalvo, nadimak pjesnika i oratora odnosno govornika Gaja Licinija. Kalvo znači *ćelav*.

⁷⁰Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imenâ i pojmovâ: Tomislav Ladan, pogovor: Veljko Gortan, Znanje, Zagreb, 1973., 94.

ZAKLJUČAK

Od svih rimskih pjesnikâ koje je iznjedrila klasična rimska kultura i civilizacija Publiju Ovidiju Nazonu s punim pravom pripada posebno mjesto među velikanima pisane riječi i vijenac vječite slave jer je njegova književna zaostavština posthumno i nakon toliko vijekova aktualna i predmet je mnogih analiza, interpretacija i studija u skoro svim humanističkim disciplinama. Bio je pravi predstavnik duha, raspoloženja i prilika svog vremena.

Ovidiju je stih prirodna forma i taj je talenat otkrio već od malih nogu, njegovao i razvijao do posljednjih dana svog života. Bio je vrlo slobodnog duha, vrlo iskren i transparentan, nije se umio pretvarati i protivno svojim uvjerenjima i principima nije pristajao na kompromise i socijalne konvencionalnosti jer je težio ka slobodoumnosti bez stega i limita i pravu da živi život shodno svom nahođenju. Nekako se dâ primijetiti da nije bio shvaćen naročito od vlastele što je često rezultiralo osudom na relativno površan način. Naposljetku je onom posljednjom drastično protjeran iz Grada.

Pjesniku se prebacivalo i osuđivalo za lascivnost i širenje i propagiranje nemorala; međutim, njegovo cjelokupno pisano djelo govori o jednoj duhovnoj i intelektualnoj veličini čija pronicljivost i percepcija nadvisuju društveno ustaljene standarde i kliše. Ljubav se prožima u svim svojim oblicima i varijacijama kroz cijelo njegovo biće što je prelio na hartiju originalnim i neponovljivim stihovima. Nijedan pjesnik kao Ovidije nije doživio, iskusio, opisao sve što se dâ i može pojmiti i uobličiti u domenu ljubavi. Ljubav je, kako se to vidi i tretira kod Ovidija, veoma kompleksan fenomen, vrlo delikatna i složena stvar. Ljubav može biti i nježna mâjka i okrutna maćeha jer je i ljubav podložna dualizmu i ambivalentnosti. Ljubav se manifestira u riječima, djelima, gestama, za nju je potreban trud, borba, strpljenje i upornost.

Ovidije poredi ljubav i sticanje naklonosti s vojnom službom. To je jedna sila koja ne može mimoići ni obične smrtnike ni nebesnike. U Ovidijevim stihovima dominira koncept *Erosa*, težnja za sjedinjenjem jer svako ljudsko biće postaje jedno cjelina iz dva dijela što potječe iz *Mita o Androginu*. U ljubavi u biti nema ničega neprirodnog i razvratnog čega bi se moglo stidjeti. Kod Ovidija putena, tjelesna, strastvena tzv. *karnalna* ljubav nije tek samo fizički čin već i intimnost uz pregršt emocija i prijatnih osjećaja. To je u biti tek samo jedan ukras, vijenac, sočan začim, u figurativnom smislu, kada je ljudsko biće ispunjeno i u ljubavi ostvareno na psihološkom planu. U Ovidijevom konceptu ljubavi hedonizam je krajnji cilj.

Ovidije nije nikad pokazivao mizogene crte kao neke njegove kolege; mnogo je volio žene, život i Rim, njegovu inkarnaciju velike ljubavi i ljubavnice, i to je on sve proslavljao i veličao. Čovjeku nije svojstvena samoća niti usamljenost, a ljubav je nešto što daje snagu, podstiče na življenje i traganje za srećom i zadovoljstvom i smislom a ipak od sâme ljubavi se ne živi; stoga, čovjek, dok je mlad, zdrav i u punoj snazi, treba da ljubi i da bude ljubljen, jer starosti ne priliči ljubavna inicijativa i podvizi, a ko nije iskusio ljubav u mladosti, u starosti mu to može čak teško pasti.

Ovidije je genijalan strateg, taktičar i savjetnik u ljubavnoj tematici. On je bio pravi Don Žuan svog vremena. Ljubav može pomoći a i odmoći. Čak je i u ljubavi neophodna čuvena *zlatna sredina (aurea mediocritas)* jer i oni koji se visoko vinu mogu u tili čas vrlo duboko pasti te je stoga bitno biti u suglasju sa racionalnošću. Ako su ljubavlju isprepletene plemenitost, dobrota i ostale vrline i obrnuto, onda to može biti garancija za sreću i uspjeh mada ništa nije konstantno, stabilno i čvrsto u ovoj dimenziji života. Svakako da u ljubavi nije sve med i mlijeko.

Mnogi su filozofi i učenjaci ljubav i stanje zaljubljenosti osuđivali, čak i prezirali, kao duševnu bolest. Ovidije nije sjedio skrštenih ruku kada se nekome dešavalo da mu krene po zlu, a sve proizilazi iz njegovog vlastitog iskustva, te je davao vrlo korisne i praktične upute kako sebi i pomoći i naći lijeka. Toliko hvaljen, uzvisivan i poticajan *otium* (dokolica) u umnom stvaralaštvu glasovitih rimskih stvaralaca u ljubavnoj problematici skoro u potpunosti gubi na svrsi i značaju. Zadivljuje Ovidijev smisao za humor, zbijanje šale i lakrdija čak i u ozbiljnim ljubavnim problematikama. Najfascinantnije od svega jeste njegova introspekcija, poniranje u žensku dušu i iznošenje iz srca svega istančanog, bolnog, iskrenog i duboko intimnog što biva povodom ljubavi naročito u *Heroidama*.

Ovidije je bio vrsni psiholog, poznavalac svega što proizilazi iz ljudskog duha na jedan vrlo minuciozan i analitički temeljit način. Ako je Svetonije svojim djelima nosio epitet novinara *žute štampe* u Rimu, onda je Ovidije bio modni guru, redaktor u novinskim trendovima šminkanja, nakita i odijevanja, kavaljerstva i bontona. Ovidije je život i sve što je u njemu protkano ljubavlju smatrao jednom velikom igrom i pozornicom na kojoj počinju, odvijaju se i skončavaju razni činovi. Bez ljubavi nema života, stvaralaštva i smisla jer ljubav sve pobjeđuje.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

1. thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor1.shtml
2. thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor2.shtml
3. thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor3.shtml
4. thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia4.shtml
5. Ovidije, *Ljubavi, Umijeće ljubavi, Lijek od ljubavi*, prijevod s latinskog i tumač imenâ i pojmovâ: Tomislav LADAN, predgovor: Veljko GORTAN, Zagreb, Znanje, 1973.

Knjige:

6. BUDIMIR, Milan - FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti*, De auctoribus romanis, Naučna knjiga, Beograd, 1986.
7. DIVKOVIĆ, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1900.
8. KLAIĆ, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 2004.

Članci:

9. KNEZOVIĆ, Pavao, TENERORUM LUSOR AMORUM. U povodu 2000 godina od Ovidijeve smrti, u: *HUM XI (2017.) 17–18*. Dostupno online na: hrcak.srce.hr.
10. MARIČIĆ, Gordan, ŠAJIN, Željka, TODOROVIĆ, Mirjana, ČITAJUĆI NANOVO TUĐA PISMA: MITSKI SVIJET OVIDIJEVIH HEROIDA, u: *Lucida intervalla 49 (2020)*. Indb - REFF. Dostupno na: reff.f.bg.ac.rs/bitstream/id/1699/3068.pdf

Internetski izvori:

11. Love and Transformation in Metamorphoses, u: *Literature Essay Samples*. 14. 03. 2019. Dostupno online na: <https://literatureessaysamples.com/love-and-transformation-in-metamorphoses/>
12. Osam vrsta ljubavi prema Grcima. Dostupno na: <https://warbletoncouncil.org> > tipos-amor.
13. Širom zatvorenih očiju – OVIDIJE i KORINA. Jedna od najzagonetnijih i najsenzacionalnijih ljubavnica... Dostupno na: <https://facebook.com/paologes/photos/ovidije-i-korina/>
14. Ulomak iz Platon, *Simpozij*, preveo Zdeslav DUKAT, u: Platon, *Eros i filija*, Zagreb: Demetra 1996. Dostupno na: protreptikos.wordpress.com/2007/01/05/mit-o-androginu-ulomak-iz-platon-simpozij/
15. Zanimljive činjenice iz Ovidijeve biografije. Dostupno na: icye.ru/bs/ovidii-biografiya-intersantnye-fakty-ovidii-publii-nazon-o-lyubvi-i-ne/

Contents

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
UVOD.....	5
1. O ŽIVOTU PUBLIJA OVIDIJA NAZONA.....	7
2. PJESNIČKI RAD PUBLIJA OVIDIJA NAZONA	11
3. KLASIČNI GRČKI MIT O LJUBAVI TE VRSTE I OBLICI LJUBAVI.....	19
4. OVIDIJEVO POIMANJE LJUBAVI.....	25
4. 1. Ovidijeva misteriozna i senzualna Korina	33
4. 2. Ovidijeva galantna didaktika	36
ZAKLJUČAK	49
BIBLIOGRAFIJA	51